

BERETNING

9. april — 25. september

1940

OSLO 1945

ARBEIDERNES AKTIETRYKKERI

FORORD

I begynnelsen av juni i år valgte Det norske Arbeiderpartis sentralstyre en komité til å utarbeide en beretning om våre partimedlemmers innsats under okkupasjonen. Komitéen fikk følgende sammensetning: Redaktør Olav Larssen, sekretær Trygve Bratteli og partiets nestformann, Eugen Johannesen. Olav Larssen har fungert som komitéens formann. Som sekretær for komiten ble tilsatt Inge Scheflo.

Det var opprinnelig meningen at det allerede på det første landsmøte etter okkupasjonens opphør skulle legges fram en beretning for hele okkupasjonstia. Imidlertid ble som kjent landsmøtet framskutt en måned. Samtidig viste det seg meget vanskelig i tide å få inn de nødvendige beretninger fra partiavdelinger og partifeller rundt om i landet. De relativt få rapporter som ble sendt til partikontoret, var dessuten for en stor dels vedkommende lite brukbare som kildemateriale. Under disse omstendigheter fant komitéen det riktigst foreløpig bare å lage en beretning om partiets «legale» periode — tia mellom 9. april og 25. september 1940. Dette avsnittet av okkupasjonshistorien må vel også sies å være det mest kritiske og omstridte. For tia etter 25. september har komitéen derfor inntil videre nøyet seg med å samle og ordne det materiale som det har vært mulig å få tak i. Foruten de nevnte rapporter fra distriktene, består det for en vesentlig del av rapporter, dokumenter, «illegale» aviser og bøker som har vært oppbevart forskjellige steder i Norge og i Landsorganisasjonens arkiver i Stockholm og London. En forsvarlig gjennomgåelse og bearbeiding av alt det stoff som på denne måten enten er, eller etter hvert blir skaffet til veie, kommer til å kreve atskillig lengre tid enn den komitéen har hatt til rådighet. Komitéen vil derfor råde til at landsmøtet for tidsrommet mellom 25. september 1940 og 7. mai 1945 forelegges muntlige beretninger fra de partifeller som har vært formenn for det politiske sentralutvalg.

Heller ikke kildematerialet for den foreliggende beretning har vært helt fyldestgjørende. En vesentlig mangel er at sentralstyrets protokoll for tia mellom 9. april og 25. september ikke har vært tilgjengelig. Originalprotokollen ble beslaglagt av Gestapo da partiet ble forbudt, og det har hittil ikke vært mulig å finne den igjen. Også de protokollavskrifter som ble foretatt, er kommet bort. Videre har komitéen ikke hatt tilstrekkelig materiale om begivenhetene ute i distriktene, til at partiets virksomhet der har kunnet

få den plass den har krav på. Av samme grunn er også oversikten over partipressa blitt nokså summarisk.

Når komitéen, tross de nevnte huller i kildematerialet, likevel legger fram denne beretningen for landsmøtet, er det fordi vi håper at den skal kunne gi et brukbart grunnlag for en bedømmelse av de sentrale partiinstansers og også stortingsmennes handlinger i 1940. Særlig når det gjelder riksrådsforhandlingene har komitéen hatt et ganske rikelig materiale til disposisjon og det hadde ikke vært vanskelig å fylle ut denne del av beretningen med en rekke detaljer som ville øket beretningens omfang ganske betydelig. Imidlertid er jo riksrådsforhandlingene ennå gjenstand for granskning av den komité regjeringen har nedsatt. Og dessuten er det jo et spørsmål om det er riktig i en *partiberetning* å la disse forhandlinger få en ennå bredere plass enn vi allerede har gitt dem. Vi har derfor innskrenket oss til å dokumentere de aller viktigste aktstykker og knyttet dem sammen med korte referater.

Noen vurdering av de enkelte partifellers handlemåte har vi søkt å unngå overalt der det kan være tvist om deres opptreden. Videre har komitéen beflittet seg på å *dokumentere* alle vesentlige avsnitt. Det er mulig at relativt vesentlige hendinger, som *ikke* kan dokumenteres, ikke er tatt med.

Om rammen for beretningen er for øvrig å si at komitéen med hensikt har unnlatt å komme inn på *regjeringens* virksomhet. Vi mener det er et kapitel som regjeringen og statens granskningsnemnd må utrede. Derimot har en funnet det riktig å ta med en del om Landsorganisasjonen, særlig om dens holdning i spørsmål av rent politisk natur.

Beretningskomitéen.

I.

Fra 9. april til 9. juni.

I den frie sone.

Som rimelig kan være framkalte det tyske overfallet på Norge til å begynne med atskillig forvirring innen de ledende organisasjonsinstanser i arbeiderbevegelsen. Vel hadde man i løpet av de siste dagene før 9. april hørt rykter om tyske troppetransporter av anseelig størrelse i nordiske farvann, og man fikk i løpet av 8. april vite om torpederingen av det tyske skip «Rio de Janeiro» like innpå norskekysten. Men det var få som hadde gjort seg fortrolig med at disse transporter var bestemt for Norge. De fleste ble derfor nesten lamslått da det militære angrepet likevel kom. Organisasjonsapparatet var heller ikke forberedt på å møte en situasjon som denne. Og da man i løpet av kvelden og natten til 9. april fikk visshet for at krig var i vente, var det for sent i Oslo å treffe de mange og omfattende disposisjoner som en slik situasjon stilte arbeiderbevegelsens organisasjoner overfor. Ved 10-tiden den 9. april ble det meddelt til partikontoret og Arbeiderbladets redaksjon at tyske tropper ville stå i de indre bydeler i løpet av en times tid. De tilstedeværende medlemmer av sentralstyret besluttet da å forlate Oslo og reise nordover i samme retning som regjeringen. En gikk ut fra at når regjeringen hadde forlatt hovedstaden var det med sikte på å organisere kampen mot fienden, og det var naturlig at en ville stille seg til tjeneste i denne kampen. Dessuten var det viktig at arbeiderbevegelsens ledende instanser kunne drøfte stillingen under frie forhold. Etter forslag av Oscar Torp ble det gjort vedtak om at en skulle søke å få Arbeiderbladet ut på Eidsvoll eller Hamar. En rekke av avisens medarbeidere forlot derfor Oslo sammen med sentralstyremedlemmene. — Også landsorganisasjonens fremste tillitsmenn dro i løpet av dagen ut av Oslo.

Einar Gerhardsen, som var fungerende ordfører i Oslo og Oslopartiets sekretær Arnfinn Vik ble imidlertid i byen et par dager og deltok i løsningen av de oppgaver som Oslo kommune ble stilt overfor, sammen med bl. a. Trygve Nilsen og Birger Bergersen. Den 10. april om kvelden dro Gerhardsen og Bergersen til Elverum for å konferere med regjeringen og Vik reiste følgende dag i et oppdrag til Østfold.

I løpet av 9. april kom flere medlemmer av sentralstyret, samt en rekke av Arbeiderbladets medarbeidere til Hamar. De fleste fortsatte siden sammen med regjeringen til Elverum i løpet av kvelden og natten. De sekretariatsmedlemmene som hadde forlatt Oslo reiste først — i overensstemmelse

med L.O.s evakueringsplan — til Bjørgesæter og fortsatte siden til Hamar. Elias Volan dro imidlertid tilbake til Oslo sammen med Trygve Bratteli for å delta i løsningen av de oppgaver som meldte seg i det okkuperte område.

I tilslutning til en erklæring fra regjeringen og kongen sendte Det Norske Arbeiderparti og Landsorganisasjonen den 10. april ut følgende opprop, som ble kringkastet over Hamar radio:

Vårt lands frihet og selvstendighet er i fare. Norge er blitt angrept av Nazi-Tyskland. En liten flokk eventyrere og landsforrædere under Quisling har sluttet seg til fienden. Et nazidiktatur i Norge vil bety at arbeiderbevegelsen blir ødelagt, det vil bety at hele folket blir undertrykt av et barbarisk tyranni.

Regjeringen mottar fra hele landet vitnesbyrd om at arbeiderklassen med begeistring slutter opp om landets forsvar. Vi håper at alle norske kvinner og menn vil sette sine krefter inn slik at vi sammen kan redde Norges frihet og framtid.

Vi oppfordrer alle tillitsmenn i arbeiderbevegelsen til i samarbeid med andre lojale befolkningslag å organisere arbeidernes innsats i landets forsvar.

Det norske Arbeiderparti.

Martin Tranmæl. Magnus Nilssen.

Arbeidernes faglige Landsorganisasjon.

Konrad Nordahl. Lars Evensen.

Noen partivirkosomhet i vanlig forstand var det under de foreliggende omstendigheter hverken tid eller behov for. Den enkle parolen var jo at alle skulle gjøre det de evnet i forsvarskampen. De som ikke ble med i de vepnete styrker, måtte forsøke å gjøre nytte for seg på annen måte: i presse-, propaganda- eller informasjonstjenesten, i departementene (som jo i høy grad manglet funksjonærer) i arbeidet med å organisere arbeidskraften, i Norsk Folkehjelp og på flere andre felter som meldte seg etter hvert. Å gi noen fullstendig oversikt over hva de forskjellige tillitsmenn ytet i denne tia, lar seg ikke gjøre. Særlig mangler en informasjon om hva partifellene og arbeiderorganisasjonene utover landet foretok seg for å støtte landets forsvar.

Sikkert er det at den enkelte tillitsmanns mot, åndsnærværelse og handledyktighet ble satt på en avgjørende prøve, spesielt i de første april dagene. Ikke alle opptrådte like bra, men det var få som helt tapte fatningen. Hvor meget hver enkelt fikk utrettet var for øvrig ofte avhengig av tilfældighetene. Stort sett må en si at partiets folk med liv og sjel gikk inn for de oppgaver de ble stilt overfor. Meget arbeid ble imidlertid bare påbegynt, eller det ble ikke utført slik som opprinnelig planlagt. Tiden ble dessverre ofte alt for knapp, — fronten forskjøv seg jo så hurtig nordover at en stadig måtte skifte oppholdssted.

Det norske Arbeiderpartis sentralstyre besto i 1940 av: Oscar Torp, Einar Gerhardsen, Ole Øisang, Martin Tranmæl, Magnus Nilssen, Konrad Nordahl, Trygve Lie, Eugen Johannessen, Ingvald Haugen, Olav Hindahl, Gunnar Sand, Eugen Pettersen, Johs. Hansen og Johanne Reutz.

Bortsett fra de 3 sistnevnte, reiste alle sentralstyrets medlemmer ut av Oslo, og de fleste deltok på forskjellige måter i arbeidet bak fronten. Magnus Nilssen, Gunnar Sand og Eugen Johannessen kom tilbake til Oslo i løpet av april og mai. Øisang kom tilbake i begynnelsen av juni. De øvrige

fulgte regjeringen til Nord-Norge. Dette gjaldt også partiets organisasjonssekretær Hjalmar Dyrendahl.

Blant de partifeller som kanskje best fikk utnyttet sine evner under krigen var journalistene i Arbeiderbladet. De som nådde fram til Hamar var: Martin Tranmæl, Oddvar Aas, Hans Amundsen, Per Brattland, Sigurd Evensmo, Tor Gjesdal, Ragna Hagen, Reidar Hedeman, Sigurd Larsen, Olav Larssen og Finn Moe. Pressekontorets bestyrer, Olav Solumsmoen, kom likeledes til Hamar. Ved ankomsten dit ble det holdt en konferanse og trukket opp retningslinjer for det arbeid som en på det tidspunkt kunne utføre. Solumsmoen satte seg allerede neste dag i forbindelse med regjeringen og var siden knyttet til den som pressesekretær. I denne stilling formidlet han alle de meldinger som regjeringen sendte ut gjennom pressen og kringkastingen og arbeidet ellers for å fremme den best mulige nyhetstjeneste. Reidar Hedeman ble engasjert av den militære kommando på Hamar som pressens tillitsmann der. Da NTB's virksomhet var ute av funksjon ble det organisert en lyttetjeneste for byens to aviser, slik at de kunne få det best mulige nyhetsstoff. Forbindelsen med avisene i de frie områder ble organisert slik at regjeringens meldinger og andre nyheter av interesse kunne rekke videst mulig ut over landet. Dette arbeid lyktes ganske godt. Et par av Arbeiderbladets medarbeidere deltok i Hamar Arbeiderblads redaksjon. Ragna Hagen ble knyttet til kringkastingen som stenograf. Haakon Lie fungerte som hallomann ved Hamarkringkasteren.

Etter en uke ble NTB's virksomhet forlagt til Lillehammer. Gjesdal, Evensmo, Hedeman og Sigurd Larsen ble tilbake i Hamar og fortsatte arbeidet der til torsdag 18. april, dagen før byen ble besatt. Fra Hamar reiste de siden til Mørebyene, der Gjesdal begynte å arbeide ved NTB. Evensmo gikk inn i Sunnmøre Arbeideravis og Hedeman i Tidens Krav i Kristiansund.

Utenriksdepartementets pressesjef, Jacob Vidnes, var kommet til Lillehammer. Han fikk i oppdrag av utenriksministeren å organisere Utenriksdepartementets Pressekontor i overensstemmelse med de nye oppgaver som forelå. Olav Larssen, Finn Moe, forretningsfører Norén i Fremtiden og Solumsmoen gikk inn i dette arbeid. Martin Tranmæl reiste fra Lillehammer til Sverige i spesielt oppdrag og kom senere over Namsos tilbake til Bodø. På tilbakereisen planla han pressetjenesten bak Namsosfronten. De medarbeidere som ble tilbake i Lillehammer var i virksomhet dels i Dagningen, dels med formidlingen av nyheter og meldinger til partiaviser i det frie område. Oddvar Aas, som ble i Lillehammer helt til byen ble erobret, hadde god støtte i sitt arbeid av redaksjonssekretæren i Dagningen, Johansen. Utenriksdepartementets Pressekontor flyttet via Otta til Ålesund der personalet ankom 25. april.

Foruten det oppropet som partiet og L.O. i fellesskap sendte ut på Hamar, ble det også fra Lillehammer og senere fra Mørebyene sendt ut opprop som spesielt gjaldt de fagorganisertes oppgaver under krigen. Under reisen opp gjennom Gudbrandsdalen var Nordahl, Evensen og Hansteen stadig sammen.

Norsk Folkehjelps ledelse var også i travel virksomhet under krigen. Den samarbeidet med Karl Evang, som ble oberst i hærens sanitet og utførte

et verdifullt organisasjonsarbeid. (Se avsnittet om Norsk Folkehjelp.) Et biluhell i nærheten av Hamar gjorde at Per Borgersen måtte bli igjen på sykehuset der. Evang fulgte siden regjeringen til Nord-Norge, mens Willy Brandt, som ikke nådde tidsnok fram til kysten ble tatt til fange, riktignok med falske legitimasjonspapirer. Også en rekke av arbeidernes sanitetens folk deltok aktivt i hjelpevirksomheten bak fronten. Flere læger fra Sosialistiske Lægers Forening deltok også i hærens sanitet, deriblant AIF-lægen Ingvar Hansen.

En del yngre partifolk gjorde en god innsats for å påskynde de militære forberedelser, organisere avdelingene og skaffe til veie ammunisjon. John Johansen er en av dem som bør nevnes i denne forbindelse. Stortingsmennene Natvig Pedersen og Konrad Knudsen var også blant de mest aktive i forsvarsarbeidet.

1. mai om kvelden kom meldingen om at motstanden i Sør-Norge var slutt. Alle kjente partifeller i Møre-distriktet søkte da å komme seg nordover med fiskeskøyter eller krigsskip. I samband med evakueringen fra Møre er det verd å nevne den utmerkede innsats som Fredrik Haslund, Nordahl Grieg og flere andre av arbeiderbevegelsens folk gjorde ved å bringe landets dyrebare gullbeholdning i sikkerhet til Nord-Norge.

I Nord-Norge.

Fra begynnelsen av mai holdt de 11 sentralstyremedlemmer med varamenn som nådde fram til Nord-Norge regelmessige møter i Tromsø. Det var: Oscar Torp, Einar Gerhardsen, Martin Tranmæl, Olav Hindahl, Trygve Lie, Konrad Nordahl, Ingv. Haugen, Johan Nygaardsvold, Finn Moe, John Johansen og Hjalmar Dyrendahl. Styret ble supplert med landsstyremedlemmene Gitta Jønsson og Ingvald Jaklin, samt Olav Larssen, Lars Evensen og Arnfinn Vik. I et rom i huset til «Nordlys» ble det opprettet et partikontor. Til partiavdelingene i de frie områdene ble det bl. a. sendt et sirkulære om stillingen og de oppgaver som forelå. Sirkulæret ble også offentliggjort i partiavisene. Det var vanskelig for partiavdelingene å holde møter, men etter hvert kom iallfall styrene sammen. Stemningen blant partifellene var meget bra. Overalt var de blant de mest aktive både i det sivile og i det militære forsvarsarbeidet.

Også i Narvik-området, som i lang tid var avstengt fra det øvrige Nord-Norge, ble det utført et utmerket arbeid av partiets folk i bystyret, med ordfører Broch i spissen.

Følgende partiaviser kom ut i Nord-Norge under krigen: Vest-Finnmark Arbeiderblad, Nordlys, Folkeviljen og Nordlands Fremtid. Det var en tid vanskelig med papir, men en fikk tilslutt nye forsyninger fra Finland. Økonomiske vanskeligheter var det også. Partiet i Nord-Norge hadde smått med pengemidler, men en fant fram til en midlertidig løsning. — Hæren abonnerte på et fast antall av hver avis som ble sendt til soldatene.

Samarbeidskomiteen med Landsorganisasjonen var i virksomhet. Komiteen offentliggjorde følgende opprop til arbeiderne i de besatte og i de frie områdene:

Til arbeidsfolket i Norge.

Den kamp som i dag blir utkjempet i vårt og andre land, vil bli avgjørende for utviklingen i de nærmeste årtier. Skal det skapes muligheter for videre framskritt og utvikling på demokratisk grunnlag eller skal vi bli gjort til viljeløse redskaper under et fremmed voldsherredømme? Skal vi kjenne oss som frie menn og kvinner eller trelle? Det er det spørsmål vi nå står overfor.

Ingen er sterkere interessert i vårt sjølstende og vår frihet enn arbeiderbefolkningen. Dens kamp for sosiale framsteg, for orden og plan i det økonomiske liv og for en rettferdig fordeling av samfunnsgodene er betinget av folkestyre og nasjonal uavhengighet. Arbeidernes faglige Landsorganisasjon og Det norske Arbeiderparti vil derfor rette den sterkeste oppfordring til alle sine medlemmer og alle sympatiserende om å forsterke kampen mot de overfallsmenn som uten grunn har brutt inn i landet og søkt å oppkaste seg til herrer over det norske folk.

Stillingen er vanskelig både i de besatte og i de frie deler av landet. Men frihetsviljen må holdes levende gjennom alle motganger. Hvert høve må nyttes til å underbygge vår sosiale og nasjonale stilling. Da vil overfallsmennene heller ikke få noe grunnlag for sin demagogiske propaganda og sine forsøk på å knekke folkets vilje til selvhevdelse.

Landsorganisasjonen og Arbeiderpartiet i de frie områdene har nå sitt sete i Nord-Norge. En faglig tillitsmannskonferanse har trukket opp retningslinjene for de nærmeste arbeidsoppgaver. Arbeiderpartiets styre har i samforståelse med de lokale partiinstanser tatt opp sin virksomhet. Samarbeidet med arbeiderorganisasjonene i andre land fortsetter. Trass i alle økonomiske og andre vansker skal vi holde virksomheten gående.

Hovedoppgaven i dag er å kaste fienden ut av landet og å holde arbeidslivet oppe. Arbeiderorganisasjonene står her side om side med landets sivile og militære myndigheter for å mobilisere alle krefter som kan settes inn på den ytre og den indre front. Videre gjelder det om å trygge livsvilkårene og å bevare de sosiale goder som arbeidsfolket har kjempet seg fram til, og samtidig være med å legge grunnlaget for det nye og frie Norge som skal gå ut av krigen og redslene.

Vi sender vår broderlige og solidariske hilsen og vårt varmeste håndslag til kameratene i de besatte områdene. Vi forstår de vansker de har å stri med, men vi vet at de like fullt gjør sin plikt. Det er vår sikre tro, at den dagen ikke er langt borte, da vi igjen skal møtes til felles arbeid for felles sak og felles idealer.

Vi appellerer til arbeidsfolket i Norge, i de besatte og i de frie områder, om å yte sin innsats i kampen for landets frihet. Planmessig og målbevisst må hver mann og kvinne gjøre sin plikt i frihetskampen.

Motige og sterke, i samhold og tro på vår seier skal vi holde ut.

For landets og folkets frihet.

Arbeidernes faglige Landsorganisasjon.

Konrad Nordahl.

Lars Evensen.

Det norske Arbeiderparti.

Einar Gerhardsen.

Martin Tranmæl.

17. mai om kvelden arrangerte partiet en sammenkomst i Folkets Hus i Tromsø. Tranmæl og Nordahl talte. Det var stappende fullt hus og mange aktive medlemmer også fra andre partier var møtt fram — det var nemlig den eneste sammenkomst som ble holdt i byen den dagen. Møtet sendte hilsener til Regjeringen, Kongen og Kommanderende General.

*

Blant de øvrige av arbeiderbevegelsens folk som var aktive i Nord-Norge var Haakon Lie. Han tok seg av nyhetssendingene fra kringkastingsstasjonen i Bodø, senere i Tromsø. Gunnar Røise sto for kringkastingen i

Vadsø. Finn Moe og Sigurd Evensmo var også engasjert i kringkastingsarbeidet. Forretningsfører Norén tok seg av en rekke praktiske og tekniske avisspørsmål. Ole Colbjørnsen gjorde tjeneste i Finansdepartementet og satt som medlem av styret i Norges Bank. Fredrik Haslund var knyttet til Forsyningsdepartementet.

Norsk Telegrambyrås personale, som hele tiden hadde stått under ledelse av direktør Knudsen besluttet etter ankomsten til Nord-Norge å slå seg ned i Bodø. Her fortsatte Tor Gjesdal sitt arbeid i byråets utenriksavdeling, senere ble han knyttet til 6. divisjon som korrespondent ved fronten nord for Mo i Rana. Hans Amundsen og Per Bratland reiste fra Bodø til Sverige for å sette seg i forbindelse med den svenske pressen og kom siden tilbake over Kirkenes. Utenriksdepartementets pressekontor reiste til Tromsø og fortsatte sitt arbeid der. Her arbeidet bl. a. Olav Larssen med den innenlandske nyhetstjeneste.

Martin Tranmæl og Einar Gerhardsen reiste 22. mai til den svenske partikongress. Nordahl og Evensen reiste samtidig til en faglig kongress i Sverige.

Av fagorganisasjonens tillitsmenn var Bergset, Mørkhagen og Åsvestad (Bygningsarbeiderforbundet) med i det frivillige forsvarsarbeidet, likeså William Andersen og Arthur Ruud (Telegraf- og Telefonarbeiderforbundet).

Den 20. mai ble det holdt en faglig konferanse i Tromsø med representanter for samorganisasjonene i Namdal og Helgeland, Nordland, Troms og Finnmark. Denne konferansen beskjeftiget seg vesentlig med de oppgaver som fagorganisasjonen måtte søke å løse under krigen. Det midlertidige sekretariat hadde sitt sete i Tromsø. 5 av de kongressvalgte sekretariatsmedlemmene deltok i møtene foruten Viggo Hansteen. En rapport om Landsorganisasjonens virksomhet under krigen ble lagt fram av Nordahl og Evensen på Landsorganisasjonens representantskapsmøte i Oslo i slutten av juni 1940. Rapporten ble imidlertid ikke protokollert.

I Sverige

var også flere partifeller i aktivitet med forskjellige oppgaver som tok sikte på å støtte Norges forsvarskamp. En viktig sentral for dette arbeid var det kontor Halvard M. Lange opprettet i Stockholm sammen med Einar Sandvik. Kontoret tok seg av flyktninger og hjalp unge nordmenn, som skulle som frivillige til Nord-Norge, med råd og veiledning. Videre informerte kontoret svenskene, spesielt de ledende svenske partifeller om utviklingen i Norge, og drøftet med dem Sveriges oppgaver i denne forbindelse. Kontoret sto også for organiseringen av en del møter blant nordmenn i Stockholm under krigen.

En annen del av virksomheten i Sverige gjaldt spørsmålet om å få samlet og overført biler og annet materiell fra Østfold-divisjonen til regjeringens tropper lenger nord. (General Erichsens tropper i Østfold trakk seg som kjent over grensen til Sverige allerede få dager etter 9. april.) Blant dem som var engasjert i dette arbeid kan nevnes Arnfinn Vik, stortingsmann Adolf Olsen, Pauli Jensen, Ola Brandstorp og sakfører Fjalestad.

II.

I den okkuperte sonen.

De første dagene

etter 9. april hersket det i Oslo ganske kaotiske forhold — også innenfor arbeiderbevegelsens organisasjoner. Medlemmene visste ikke riktig hva de skulle gjøre. I kontorene fant en ofte bare en del av kontorpersonalet, og rykter av alle slag svirret. Arbeiderbladet kom ikke ut på et par—tre dager.

Noe av panikkstemningen fortok seg etter hvert som det viste seg at tyskerne hadde mer enn nok med de militære operasjoner og liten tid hadde til å ta seg av det sivile livet i de besatte områdene.

Videre ble det etter hvert kjent at ansvarlige norske kretser hadde tatt opp forhandlinger med de tyske myndigheter for å få fjernet Quisling-regjeringen og opprettet et norsk administrativt organ i stedet som kunne vareta de praktiske administrasjonsoppgaver i en overgangstid. Dette ga hele folket i de besatte områdene ny selvtillit.

Etter en ukes forløp var det igjen kommet ansvarlige ledere på partikontoret, A. U. F.s kontor og alle fagforbundskontorene, og arbeidet var snart i gjenge igjen.

Arbeiderbladet

begynte å komme ut igjen den 12. april. Avisen brakte i dette nummer et opprop der det bl. a. heter:

Til arbeiderklassen i Oslo.

Da den tyske krigsmakt tirsdag besatte Oslo, kom vi opp i helte uvante forhold, og det oppsto panikk som skapte store vansker. Disse vanskene meldte seg ikke minst for avisene. Arbeiderbladet har derfor ikke kommet ut på noen dager. — Alle er merksam på at den tyske krigsmakt holder Oslo besatt, og ut fra denne kjensgjerning må vi innrette oss. Som en vil se av meddelelsen fra Oslo formannskap som vi gjengir på annet sted i dagens avis, er det etablert direkte samarbeid mellom den tyske overkommando på den ene siden og finansrådmannen på den andre. Dette samarbeid er godkjent av formannskapet. Kommunens kriseutvalg, der ordfører Trygve Nilsen er formann, har ellers truffet forføyninger med sikte på å holde byens arbeidsliv og de livsnødvendige deler av kommunens administrasjon i virksomhet i størst mulig utstrekning. Vi gjør i samsvar med dette merksam på de åtgjelder kriseutvalget har gjennomført for å skaffe mat til de mennesker som på grunn av den panikkartede rømning fra byen onsdag, var uten mat og like ens de nye vedtak i dag om salg av matvarer. Vi oppfordrer byens folk om nøye å

rette seg etter kriseutvalgets vedtak. Arbeiderrørslas forskjellige grener fortsetter sitt virke uforandret her i byen.

Det var etter initiativ av partiets kommunegruppe at Arbeiderbladet igjen var begynt å komme ut. Bjarne Jullum ble bedt om å fungere som redaktør. På møte i Oslo Arbeiderpartis representantskap 14. april ble det besluttet at avisen skulle fortsette å komme ut. Som midlertidig styre for bladet ble valgt Håkon Meyer og Gunnar Disenaen, fra kommunegruppa Omar Gjestebø. Landsorganisasjonen oppnevnte Gunnar Ousland som sin representant i styret. Også Bjarne Jullum, som representantskapet anmodet om å fortsette som redaktør, skulle være medlem. Landsorganisasjonen støttet siden avisen økonomisk. Det midlertidige bladstyret ble oppløst da Oslo-partiet og sentralstyret ble reorganisert.

Landsorganisasjonen reorganiseres.

Den 12. april trådte de sekretariatsmedlemmer som var til stede i Oslo sammen til et møte der sekretær Elias Volan på grunn av formannens og nestformannens bortreise, fungerte som formann. Administrasjonen ble ordnet midlertidig på dette og et følgende møte 13. april, hvor tillitsmenn fra alle fagforbund var til stede. Elias Volan valgtes som formann, Nic. Næss som nestformann og Albert Raaen som sekretær. Da Raaen på grunn av at han var sterkt opptatt både i sitt forbund og i Norsk Folkehjelp, ba seg fritatt for sekretærvervet, ble Jens Berg fra N. N. N. valgt som sekretær i hans sted. I. B. Aase fortsatte som hovedkasserer. Det ble slått fast at de nye tillitsmenn skulde fortsette til de kongressvalgte tillitsmenn vendte tilbake til Oslo. De øvrige sekretariatsmedlemmer som utover sommeren deltok i sekretariatsmøtene, var: I. B. Aase, Christian Henriksen, Thorbjørn Henriksen, Emil Torkildsen, Jens Tangen, Edv. Stenklev, Albert Raaen, Rasmus Rasmussen, Josef Larsson, Polmar Aasvestad, Nils Heggland, Henry Hansen, Hans Fladeby, Alfred Ljøner, Neimi Lagerstrøm, Ludvik Buland, samt Landsorganisasjonens juridiske konsulent, Viggo Hansteen. Dessuten deltok ofte Gunnar Ousland, Bjarne Jullum, Alfr. M. Nilsen, Alfred Madsen. Videre deltok Nordahl og Evensen i et par møter etter sin hjemkomst fra Nord-Norge.

I møtet 12. april ble det vedtatt å sende ut følgende melding til pressen:

Til Landsorganisasjonens medlemmer.

Fra Landsorganisasjonens sekretariat.

Sekretariatet for Arbeidernes faglige Landsorganisasjon i Norge har fredag 12. april hatt møte i Oslo sammen med representanter for fagforbundene. Møtet gjorde vedtak om å sende ut dette oppropet:

Den situasjonen landet vårt nå har kommet opp i, gjør det mer nødvendig enn noen gang før at alle medlemmene og tillitsmennene kjenner sitt ansvar og ikke lar seg gripe av panikk og motløshet. Den norske fagorganisasjonen har alltid drevet sin virksomhet innenfor rammen av gjeldende lover. Vi må også gjøre dette i det videre organisasjonsarbeid som må tilpasses de nye forholdene på en slik måte at arbeidet vårt kan fortsette.

Vi ber alle medlemmene av fagorganisasjonen om å sette kreftene inn for å opprettholde organisasjonens virksomhet.

Utbetalinger av arbeidsledighetskasser og andre forsikringskasser må fortsette etter de lovene som gjelder for kassene og etter de vedtakene som gjøres.

Fagforeningene og forbundene må som før på beste måte søke å ta seg av medlemmenes interesser på arbeidsplassene.

Vi slutter oss til parolen om at hver kvinne og mann skal bli på sin post og gjøre sin plikt. Det gjelder både i arbeidslivet og i tillitsvervene.

Arbeiderbladet skrev 13. april følgende om oppropet:

Det foregår jamnt over innen organisasjonene drøftelser om hvordan de best mulig skal kunne innrette seg under de forhold som er til stede her i landet nå. Vi henviser til det opprop Landsorganisasjonens sekretariat har sendt ut. Det gir jo en foreløpig veiledning. Men sjølsagt er det mange praktiske spørsmål som melder seg. Det gjelder jo å få organisasjonsapparatet til å funksjonere så godt som det er mulig.

Samme dag hadde 3 av sekretariatets medlemmer, Volan, Nic. Næss og Albert Raaen en konferanse med Quisling etter anmodning fra den siste. Volan ga senere sekretariatet et referat av konferansen. Sekretariatets protokoll:

«Quisling uttalte uten foranledning at han anså det som en selvfølge at fagorganisasjonen fikk adgang til å fortsette sitt arbeid. Sekretariatets representanter hadde meddelt at de ville vende seg til Oslo politi i de tilfelle det ansåes nødvendig, da det anså denne instans som nærmeste myndighet.»

Quisling hadde på samme måte søkt å komme i kontakt med ledende personligheter både innenfor Oslo kommune og ervervs- og yrkesorganisasjonene. Alle disse unnlot imidlertid å komme til noen konferanse. Quislings «regjering» fikk derfor ikke noe tak på den offentlige administrasjon eller næringslivet.

Oslo Arbeiderparti reorganiseres.

Den 14. april ble arbeiderpartiet i Oslo rekonstruert i et representantskapsmøte som ble ledet av Oslo-partiets nestformann, Frank Hansen. Følgende styre ble valgt: Frank Hansen, formann, Erling Lian, nestformann. Styremedlemmer: Hilda Stensby, Gunnar Disenåen, Håkon Meyer, Thoralf Karlsen og Erling Anthonsen. Varamenn: Erling Gulbrandsen, Frank Olsen og Sverre Pettersen.

Representantskapet innbød også Landsorganisasjonen til å la seg representere i styret (sekretariatet vedtok senere at det lå utenfor L. O.s virkeområde å la seg representere, men det ble vedtatt at L. O.s formann skulle møte ved spesielle møter). Rolf Olsen ble valgt som sekretær. (Han kom imidlertid ikke til å tiltre. Det ble Frank Hansen som sto for arbeidet på partikontoret, mens Arne Hagen førte protokollen.) Etter et innledningsforedrag av Håkon Meyer, fattet representantskapet følgende vedtak:

Representantskapet godkjenner den holdning kommunegruppas ledelse har tatt i spørsmålet om Oslo kommunes stilling under krisedagene.

Vanskene har ført med seg at enkelte medlemmer av kommuregruppas styre ikke lenger er i Oslo. Representantskapet forutsetter at gruppestyret blir rekonstruert så snart dette er formålstjenlig for at partiet fortsatt kan ha en mobil representasjon i kommunens ledelse.

Representantskapet gir sin fulle tilslutning til det opprop som er sendt ut av sekretariatet for Arbeidernes faglige Landsorganisasjon sammen med representanter for forbundene og henstiller til alle medlemmer å følge den parole som er gitt: Hver kvinne og hver mann skal bli på sin post og gjøre sin plikt. I arbeidslivet som i tillitsvervene.

Avsnitt 2 besluttet en ikke å offentliggjøre. Som nevnt under avsnittet om Arbeiderbladet valgte representantskapet styre for avisen.

I et styremøte i Oslo Arbeiderparti 15. april forelå det en henvendelse fra Norges kommunistiske Parti om samarbeid under den daværende situasjon. Partistyret ga følgende svar:

Oslo Arbeiderparti har mottatt Deres skriv av 14. ds. Partiets representantskap har i møte den 14. ds. vedtatt å stille seg helt og fullt på det grunnlag som er gitt i vedtaket fra Arbeidernes faglige Landsorganisasjon. Det er med glede at en konstaterer at arbeiderbevegelsen i Oslo står på felles grunnlag i disse vanskelige tider. Styret for Oslo Arbeiderparti har vedtatt å gjøre sekretariatet for Landsorganisasjonen merksam på denne brevvekslingen mellom partiene. Skulle sekretariatet finne det påkrevd å bringe de forskjellige arbeiderorganisasjonene i Oslo sammen til drøfting eller samarbeid, skal vårt parti straks lojalt etterkomme ethvert ønske fra sekretariatet.

Administrasjonsrådet dannes.

Quislingregjeringens fullstendige fiasko ledet til at de tyske militære myndigheter hurtig ble klar over at det ikke lot seg gjøre å få noen orden i den sivile forvaltning i de besatte områder så lenge Quisling var «regjerings-sjef». For å få dannet et administrasjonsråd som kunne avløse Quisling, kom det derfor et par dager etter 9. april i stand forhandlinger mellom på den ene siden Høyesterett og framstående representanter for norsk administrasjon og næringsliv og på den andre siden von Falkenhorsts forhandlere. Den 14. april ble Landsorganisasjonen underrettet om disse forhandlinger og den 15. april sendte Høyesterett ut følgende meddelelse:

Da tyske stridskrefter har besatt visse deler av Norge og derved har gjort det faktisk umulig for den norske Regjering å opprettholde den administrative ledelse av disse landsdeler, og da det er tvingende nødvendig at den sivile administrasjon blir i gang, har Høyesterett funnet å måtte sørge for at det — for den tid disse landsdeler er okkupert av tyske stridskrefter — opprettes for de besatte områdene et administrasjonsråd til å lede den sivile administrasjon.

I tillit til at Norges konge vil billige at Høyesterett under de forhåndenværende ekstraordinære forhold har grepet til denne nødutvei, oppnevner Høyesterett som medlemmer av dette midlertidige administrasjonsråd:

Fylkesmann I. C. Christensen, formann. Direktør J. Bache-Wiig. Stadsfysikus Andreas Diesen. Sorenskriver O. F. Harbek. Direktør Gunnar Jahn. Dosent R. J. Mork. Universitetsrektor Didrik Arup Seip.

Oslo, 15. april 1940.

Pål Berg.

Følgende skrivelse ble den 18. april oversendt Kongeriket Norges Høyesterett:

Kongeriket Norges Høyesterett.

Undertegnede organisasjoner innen de besatte områders arbeids- og næringsliv føler trang til å bringe Høyesterettsjustitiarius og dommere sin varme takk. Ved å ta initiativet til, innenfor den gjeldende forfatnings ramme, å få opprettet Administrasjonsrådet har Høyesterett lagt grunnlaget for å skape ordnede forhold innen disse områder.

Administrasjonsrådet og de øvrige lovlige myndigheter kan være forvisset om at våre organisasjoner lojalt og energisk vil støtte dem i deres store og vanskelige arbeid.

Oslo, den 18. april 1940.

Ærbødigst

Norges Rederforbund, Arne Bjørn-Hansen, president. Norges Industriforbund, H. Horn, president. Den Norske Bankforening, E. Sandberg, formann. Norges Håndverkerforbund, Sigurd Wahl, formann. Arbeidernes faglige Landsorganisasjon, Elias Volan, fung. formann. Norsk Arbeidsgiverforening, Finn Dahl, formann. Norske Forsikringsselskapers Forbund, A. Sommerfeldt, viseformann. Norges Handelstands Forbund, E. Steen, formann.

Det norske Arbeiderpartis sentralstyre.

Noen dager etter at Administrasjonsrådet var oppnevnt, trådte de medlemmer og varamenn i partiets sentralstyre som var til stede i Oslo sammen til et møte på partikontoret. Her ble formannen i Norsk Skog- og Landarbeiderforbund, Alfred Ljøner, valgt til fungerende formann. Som nestformann ble valgt Johs. Hanssen. Trygve Bratteli ble tilsatt som sekretær ved partikontoret. Som styremedlemmer tiltrådte samtidig, eller etter hvert som de kom tilbake til Oslo, følgende: Eugen Johannessen, Eugen Pettersen, Johanne Reutz, Rachel Grepp, Frank Olsen, Thyra Hansen, Anette Pettersen, Erling Frogner, Neimi Lagerstrøm, Gunnar Sand, Ole Øisang og Thina Thorleifsen. Videre deltok i sentralstyrets møter som regel Gunnar Disenaan fra Oslo og Akershus faglige Samorganisasjon, Bjarne Jullum og Omar Gjesteby fra Arbeiderbladet, Waldemar Nielsen for Akershus Arbeiderparti, Frank Hansen fra Oslo Arbeiderparti og Elias Volan fra Arbeidernes faglige Landsorganisasjon. Fra Stortingsgruppen møtte gruppens formann, Alfred Madsen og stortingspresident Magnus Nilssen. Arne Drogseth møtte også på flere sentralstyremøter. Som partiets representanter i samarbeidsnemnda ble valgt Alfred Ljøner og Trygve Bratteli. Kommuneutvalget ble rekonstruert med Trygve Nilsen som formann, Arbeidernes Opplysningsforbund med Thorbjørn Henriksen som formann og Arne Johnsen som sekretær. I forlagskomiteen ble Ljøner formann.

Sentralstyret besluttet i et av sine første møter ikke å gjøre noe politisk vedtak om situasjonen.

I den første tiden var det vesentlig spørsmål av administrativ art som sentralstyret hadde til behandling, som Arbeiderbladets drift og forholdene ved enkelte utenbys partiaviser. Det holdtes en konferanse av ordførere i Oslo-området og på grunnlag av vedtak på dette møte ble det sendt ut til herredspartiene visse retningslinjer for det kommunale arbeid.

Partivirksomheten kom etter hvert i gang så vel i Oslo som i de øvrige okkuperte distrikter, dog i atskillig redusert omfang. Det var vesentlig den kommunalpolitiske virksomheten og dernest organisatoriske spørsmål som ble behandlet i partiavdelingene. I A. U. F. var det imidlertid en betydelig politisk aktivitet. Flere av de årsmøter fylkespartiene hadde planlagt, måtte avlyses eller utsettes. — Etter at kampene i Syd-Norge var slutt, var de fleste partiavisene begynt å komme ut igjen.

I Oslo ble det konstituert et administrativt *kriseutvalg for Det norske Arbeiderparti* og dets samarbeidende hovedorganisasjoner med Trygve Bratteli som sekretær. Kriseutvalgets oppgaver var å ta seg av de spørsmål som meldte seg i samband med disse institusjoners administrative forhold (kontorhold og personale m. v.). Kriseutvalget kunne ikke treffe bindende vedtak for noen av de representerte organisasjoner, og representasjonen i utvalget medførte ikke noen gjensidig økonomiske forpliktelser. Kriseutvalget skulle ikke gjøre vedtak i politiske spørsmål. I kriseutvalget møtte en representant fra hver av disse organisasjoner.

Det norske Arbeiderparti: Frank Hansen.

Arbeidernes Ungdomsfylking: Trygve Bratteli.

Arbeidernes Opplysningsforbund: Arne Johnsen.

Forlagene: Kolbjørn Fjeld.

Arbeiderbladet: O. Kirkvåg.

Arbeidernes faglige Landsorganisasjon: Elias Volan med E. Thorkildsen som varamann.

Iste Mai.

Både i partiet og Landsorganisasjonen ble en snart klar over at tyskerne var interessert i at 1. mai ble feiret, — demonstrasjonstogene skulle selvsagt i så fall lydfilmes og brukes som propaganda i utlandet som bevis på de «normale» tilstander som hersket i Norge. Den 23. april holdt sekretariatet samt representanter fra Oslo Arbeiderparti, Arbeidernes Ungdomsfylking, de faglige samorganisasjoner i Oslo, Østfold og Vestfold, et møte der spørsmålet om feiring av dagen ble drøftet. Det ble enstemmig besluttet at det ikke skulle holdes demonstrasjoner, festligheter eller møter 1. mai. A. F. L. sendte derfor 25. april ut følgende opprop:

De hendelser som har rammet vårt land og folk gjør det sjølsagt for arbeiderklassen å *innstille alle festligheter og all demonstrasjon 1. mai.*

Landsorganisasjonen har derfor — med tilslutning av alle de øvrige instanser innen arbeiderbevegelsen — gjort det enstemmige vedtak at arbeiderklassens 1. mai-demonstrasjon i år blir innstilt. Også alle andre festligheter og møter 1. mai innstilles.

Av hensyn til den vanskelige stilling som befolkningen er kommet i, opprettholdes arbeidslivet som vanlig. Unngå enhver sammenstimlen på gater, veier eller plasser. La det være minst mulig gateliv og gateferdsel.

Kvinner og menn! La oss alle forstå at *på denne måte* kan vår opptreden og holdning 1. mai svare til våre følelser i dag og til vår urokkelige og uvegerlige beslutning om ubrytelig samhold, fellesskap og fasthet under de nåværende forhold.

Enhver tillitsmann innen bevegelsen, ethvert medlem må oppfatte det som sin alvorlige plikt — hver i sin forening — på sin arbeidsplass og i sin krets, å sørge for at disse arbeiderorganisasjonens vedtak om 1. mai etterleves helt ut. Redegjør klart for dette så det blir fullt ut forstått innen arbeiderklassen.

I vår holdning i år og våre enstemmige vedtak om å innstille alle festligheter, alle demonstrasjoner og alle møter 1. mai, ligger vår vilje til kald ro og fasthet.

En enig og verdig opptreden av den samlede arbeiderklasse er hva situasjonen krever nå.

Vær klar over Landsorganisasjonens vedtak om 1. mai, gjør din plikt mot organisasjonen, arbeiderklassen og hele det norske folk.

Vi oppfordrer hele arbeiderbefolkningen til på denne måte å minnes dagen — hva den var, hva den er og hva den alltid skal være.

Oslo, 25. april 1940.

Arbeidernes faglige Landsorganisasjon
Elias Volan.

Nic. Næss.

Oppropet fikk alminnelig tilslutning, og 1. mai var det stille i gatene i Oslo og andre byer.

*

For å komme i forbindelse med partiavdelingene, kvinnelagene og ungdomslagene besluttet sentralstyret i et av sine første møter i mai å søke samarbeid med Norsk Folkehjelp om at Thina Thorleifsen kunne reise samtidig for begge organisasjoner. Norsk Folkehjelp ga sin tilslutning til tanken og hun reiste i Gudbrandsdalen fra 15. mai i 2 uker. Samtidig som hun besøkte lagene, delte hun ut penger i de krigsherjede strøk for Norsk Folkehjelp. Umiddelbart etter at hun hadde vært i Gudbrandsdalen, reiste hun i Østerdalen i samme øyemed i ca. 3 uker.

Håkon Meyers opposisjonsgruppe.

Etter kapitulasjonen i Syd-Norge ble det fra Håkon Meyer gjort en skriftlig henvendelse til Oslo-partiets styre og til den fungerende formann for Arbeiderpartiets sentralstyre med forslag om at arbeiderorganisasjonene i de besatte områder bl. a. skulle gi uttrykk for at:

«øyeblikket er kommet da alle ansvarlige krefter i vårt land må medvirke til å skape fred mellom våre konstitusjonelle statsmakter og de okkupasjonsmyndigheter som har hær satt landet og har den faktiske makt. Det er ikke i det arbeidende folks interesse at nye felttog finner sted i vårt land.»

De to styreformenn, som mottok dette forslaget 8. mai, la imidlertid forslaget til side uten å ta det opp til behandling.

I midten av mai ble det fra Håkon Meyers gruppe gjort en ny henvendelse til sentralstyret, undertegnet Ørnulf Egge og Edvard Bull. Det ble pekt på at dannelsen av Administrasjonsrådet fullstendig hadde sjaltet arbeiderorganisasjonene ut av landets ledelse i det hærsatte område, og at man alt nå kunne merke sporene etter det nye styres konservatisme. Det ble foreslått at arbeiderorganisasjonene måtte overveie om de enten skulle kreve en utvidelse av Administrasjonsrådet, slik at arbeiderorganisasjonene ble representert der, eller at de skulle kreve Stortinget kalt sammen i Oslo, for om mulig å få Administrasjonsrådet erstattet med en regjering i det hærsatte område, utgått av Stortinget. Dette skriv ble behandlet i Arbeiderpartiets sentralstyre 24. mai og henvist til den landskonferansen som Arbeiderpartiet og fagorganisasjonen hadde sammenkalt til i Oslo 26. mai. På denne konferansen deltok mange kjente partifeller fra distriktene, bl. a. flere partiredaktører. Håkon Meyer la her muntlig fram sin gruppes syn.

Han hevdet at regjeringen hadde begått en skjebnesvanger feil ved å ta krigen. Dette og de øvrige synspunkter som Håkon Meyer førte i marken, ble tilbakevist av landskonferansen.

Lønns- og arbeidsvilkår.

Den 3. mai oppnevnte administrasjonsrådet *en nemnd for industri og omsetning*. Som representant for Landsorganisasjonen møtte Elias Volan. Etter forslag fra nemnda vedtok Administrasjonsrådet at ingen driftsstans måtte finne sted uten at det ble meldt til nemnda med angivelse av grunnene for arbeidsstansen. Oppsigelser skulle ikke finne sted uten tvingende grunn. De tariffmessige lønns- og arbeidsvilkår skulle gjelde inntil annerledes ble bestemt ved forhandling mellom tariffens parter eller etter konferanse med myndighetene.

Fra midten av mai ble det ført forhandlinger for å få i stand nye regler for hvordan endringer i lønns- og arbeidsvilkårene skulle ordnes. I forhandlingene deltok arbeidernes og arbeidsgivernes organisasjoner, Riksmeglingsmannen, Administrasjonsrådet og de tyske myndigheter. Resultatet ble at Administrasjonsrådet bestemte at alle endringer av lønns- og arbeidsvilkår som hadde funnet sted etter 9. april 1940 var ugyldige uten samtykke fra Sosialdepartementet. Sosialdepartementet (reelt de tyske myndigheter) fikk den endelige avgjørelse ved fastsettelse av lønns- og arbeidsvilkårene og skulle også etter eget tiltak kunne foreta endringer i lønningene. — Den 3. juni bestemte Sosialdepartementet å annullere det dyrtidstillegg som arbeiderne hadde oppnådd i januar 1940. I Arbeiderbladet fikk denne beslutning følgende omtale:

Om denne beslutning ble det enighet mellom forhandlingsutvalgene på begge sider. Saken lå så til at partene måtte bli enige. Noen mulighet for å fremlegge beslutningen til uravstemning innom organisasjonene — som det var praksis tidligere — fantes ikke.

Samtidig med at de tariffestede lønninger ble redusert, bød tyskerne store akkordsatser på sine militære anlegg. Det vakte alminnelig misnøye blant befolkningen at ganske mange arbeidere — ofte uten tvingende grunn og mens krigen ennå pågikk i Nord-Norge — falt for fristelsen til å arbeide ved de tyske anleggene.

III.

Juni-forhandlingene.

Samarbeidsforhandlingene mellom partiene.

I forbindelse med en konferanse i Oslo 30. mai av de forskjellige politiske partier, som var innkalt av de tyske myndigheter for å drøfte spørsmålet om offentlige møter, ble det holdt en rent uforbindende felleskonferanse av representanter for de fire store politiske partier som er representert i Stortinget. For Arbeiderpartiet møtte Alfred Ljøner, Alfred Madsen og Trygve Bratteli. Man var her enig om at en under den foreliggende situasjon burde søke å finne en fast form for det videre samarbeid, og henstilte til partiene å oppnevne representanter til et fellesutvalg. Saka ble først drøftet i Samarbeidskomiteen den 6. juni, og her ble Alfred Madsen, Elias Volan og Ole Øisang innstilt som partiets representanter. Sentralstyret sa seg i møte 7. juni enig i et slikt samarbeid og valgte de representanter som var foreslått av Samarbeidskomiteen.

Da krigen i Nord-Norge var slutt og hele landet dermed var okkupert av tyskerne, var det helt naturlig at spørsmålet om en fastere ordning av landets styre måtte bli aktuelt. Situasjonen ble drøftet i en felleskonferanse av de fire partier (Fellesutvalget) 11. juni, og en var her samstemmig av den oppfatning at en helst burde søke å finne en ordning, slik at Administrasjonsrådet kunne fortsette, gjerne supplert med flere medlemmer av omsyn til rådets utvidede virkeområde. I samsvar med denne oppfatning samlet Fellesutvalget seg om følgende uttalelse rettet til Administrasjonsrådet:

Til Administrasjonsrådet.

Krigen i Nord-Norge er slutt, og landet vårt er igjen en forvaltningsmessig enhet. Dermed blir Administrasjonsrådets virke utvidet til å omfatte hele landet.

Arbeiderpartiet, Bondepartiet, Høire og Venstre ga i forrige måned Administrasjonsrådet beskjed om at partiene gjerne ville gi uttrykk for sin lojalitet og tillit overfor Administrasjonsrådet.

Under den nye situasjon som nå er oppstått, ønsker partiene å gjenta denne tillitserklæring. Vi er takknemlig for det initiativ Høyesterett tok, da det oppnevnte Administrasjonsrådet. Vi yter også rådet vår anerkjennelse for det arbeid det har utført, og vi lover vår lojale medvirkning i dets fortsatte strev for å opprettholde norsk rettsorden, for å skaffe folk arbeid og for å gjenoppbygge landet.

Vi ber alle nordmenn hver i sin gjerning å gjøre hva de kan for å lette rådets arbeid, som vil kreve en stadig sterkere innsats for å trygge levekårene for oss alle.

Oslo den 11. juni 1940.

Det norske Arbeiderparti
Alfred Ljøner. Ole Øisang.

	Bondepartiet	
Nils Trædal.	Gabriel Moseid.	Hans Holten.
	Høire	
Ole L. Bærøe.	Eyvind Getz.	Smitt Ingebretsen.
	Venstre	
Neri Valen.	Kristine Scheie.	E. Evenrud.

Denne henvendelse ble lagt fram for de tyske myndigheter, som imidlertid motsatte seg at den ble offentliggjort, da de nå fant tiden inne til å ta opp hele den politiske situasjon og stillingen til Kongen og Regjeringen til behandling og avgjøring.

De tyske krav av 13. juni.

Den 13. juni sendte de tyske myndigheter følgende henvendelse til Administrasjonsrådet med krav om innkalling av Stortinget:

Dagsorden for stortingsmøte på Eidsvoll.

1. Avsettelse av regjeringen Nygaardsvold.
2. Avsettelse av Kongehuset (grunngeving kan stå fritt).
3. Ugyldighetserklæring av mandater for de stortingsmenn som på dette tidspunktet er i utlandet.
4. (Kan forhandles om.) Blir krav gjort gjeldende av noen personer som punkt 1, 2 og 3 vedkommer, mot Stortingets ovennevnte beslutninger, forfaller vedkommendes formue til den norske stat.
5. Valg av den nye forfatningsmessige regjering.
6. Nye valg til Stortinget blir fastsatt til en bestemt dag og med pålegg til Regjeringen om å gjennomføre nyvalgene så snart forholdene tillater det — senest likevel 3 måneder etter fredsslutningen.
7. Inntil nyvalg blir det vedtatt en ny fullmaktslov for Regjeringen. I den får Regjeringen særlig fullmakt til å innkalle nye stortingsmedlemmer istedenfor de mandater som har bortfalt, for å tjene vedkommende distrikters interesser.

Etter at disse forelegg er vedtatt med forfatningsmessig foreskrevet flertall bekjentgjør Reichskommissaren følgende:

Føreren har d. d. utstedt følgende forføyning:

1. Reichskommissaren for de besatte områder blir kalt tilbake.
2. Til å vareta Det tyske Rikes interesser utnevner jeg en overordentlig fullmektig for Føreren i staten Kongeriket Norge.

Dagen etter stortingsmøtet følger i festlige former foran stortingsbygningen firingen av Rikstjenesteflagget og heisingen av det norske riksflagg til ytre tegn på at Stortinget igjen har overtatt sine forfatningsmessige oppgaver.

Det ble krevd svar på henvendelsen innen mandag 17. juni kl. 20. Tidsfristen ble senere forlenget til kl. 24.

14. og 15. juni.

I de drøftelser som ble tatt opp på dette grunnlaget deltok representanter for de 4 store partier, Landsorganisasjonen og Administrasjonsrådet. På foranledning av de norske forhandlere deltok også høyesterettsjustitiarius Paal Berg og biskop Berggrav. Fra tysk side ble forhandlingene ført av regjeringspresident dr. Dellbrügge på vegne av rikskommissar Terboven.

Justitiarius Berg fikk sammen med biskop Berggrav og sorenskriver Harbeck følgende mandat:

På vegne av Administrasjonsrådet og de tilstedeværende medlemmer av Stortingets presidentskap og etter samråd med representanter for de 4 store politiske partier anmodes høyesterettsjustitiarius Pål Berg, biskop Berggrav og sorenskriver Harbeck om å forhandle ut fra den forutsetning at Kongen og Regjeringen ikke avsettes.

Oslo, 15. juni 1940.

Eyvind Getz.	O. L. Bærøe.	J. Hundseid.	Elias Volan.	P. Thorvik.
H. Smitt Ingebretsen	Alfred Madsen.	Nils Trædal.	Gunnar Jahn.	
J. Bache-Wiig.	Ole F. Harbeck.	Neri Valen.	Kristine Scheie.	
Didrik Arup Seip.	Ole Øisang.	Magnus Nilssen.		

Forhandlingsdelegasjonen la deretter fram for Dellbrügge et forslag til ordning som gikk ut på at Kongen og Regjeringen ikke skulle avsettes, men at Stortinget skulle ånmode Høyesterett om å utnevne et riksråd, som skulle fungere mens konge og regjering var borte fra landet. Delegasjonens forslag ble imidlertid forkastet av tyskerne og den 16. juni meddelte 3-mannsutvalget at dets bestrebelser ikke hadde ført til noe positivt resultat. Da Høyesterett 15. juni hadde erklært at en avsettelse av konge og regjering var i strid med forfatningen, trakk Pål Berg, Harbeck og Berggrav seg den 16. juni tilbake som forhandlingsdelegasjon. De to sistnevnte deltok fortsatt i plenumsmøtene og Berg møtte også etter oppfordring i et par møter, men betraktet seg ikke som mandatgiver. Etter dette ble Stortingets presidentskap valgt som ny forhandlingsdelegasjon. Bare 3 medlemmer av presidentskapet (Magnus Nilssen, Thorvik, Valen) var til stede på dette tidspunkt. Som representanter for Høire og Bondepartiet ble da Lykke og Trædal oppnevnt. På Magnus Nilssens oppfordring fortsatte Berggrav å delta i presidentskapets møter med tyskerne 16. og 17. juni.

Mens forhandlingene pågikk, ble representanter for de forskjellige politiske partier og for Landsorganisasjonen innkalt til *særkonferanser* hos dr. Dellbrügge. Landsorganisasjonen, Det norske Arbeiderparti og formannen i Arbeiderpartiets stortingsgruppe, Alfred Madsen var innkalt den 15. juni. Fra Landsorganisasjonen møtte Elias Volan og Nic. Næss, og i særkonferansen med Arbeiderpartiets representanter møtte den fungerende formann Alfred Ljøner, Ole Øisang og Trygve Bratteli med ingeniør Arne Drogseth, Horten, som tolk.

Etter notater av Drogseth gjengis et utdrag av det dr. Dellbrügge anførte overfor delegasjonen:

Istedenfor å erkjenne situasjonen å oppta fredsforhandlinger, valgte Kongen og Regjeringen å rømme til England for å fortsette krigen. Og de tok med seg

norske tropper for at disse på utenlandsk jord skulle fortsette kampen for Englands sak. Etter dette er det innlysende at Norge må få en annen regjering — en regjering som kan vareta det norske folks interesser. Vi er interessert i at Norge har en handlekraftig, aktiv regjering som representerer det store flertall av folket og har dette flertallets tillit. Vi mener siden det er nødvendig at landet har en regjering som er sammensatt ikke bare av representanter fra Oslo, men fra det hele land, også Nord-Norge. Og at det i regjeringen ikke bare sitter representanter fra et lag av befolkningen, men fra de forskjellige ervervsgrupper — arbeidere og bønder.

Men først må Kongen og Regjeringen avsettes. Vi er klar over at det kanskje ikke er så lett å finne den beste form for denne avsettelse, og vi erkjenner at formen spiller en stor rolle. Og vi er villige til å diskutere formen for å finne fram til den løsning som dere mener vil være den heldigste. Men selve målet, selve realiteten, at Kongen og Regjeringen avsettes, det er et krav vi må fastholde. Hvis vårt tilbud blir forkastet må vi oppfatte det slik at det norske folk gir sin tilslutning til den erklæring Regjeringen har sendt ut fra London, at krigen skal fortsette. Da må vi oppfatte det slik at vi fortsatt er i krig med Norge, at vi må opprettholde krigstilstand. Og da kan den nåværende ordning ikke fortsette. Da vil tirsdag morgen våre folk rykke inn i departementene, vi vil selv overta administrasjonen. Forholdene vil bli andre enn de er i dag. Dellbrügge bemerket også at han ikke kunne forstå hvorfor Det norske Arbeiderpartis representanter plutselig var blitt så kongetro. Han minnet bl. a. om den holdning Arbeiderpartiet hadde tatt i 1905.

På vegne av delegasjonen avga Øisang en erklæring, som i det vesentlige inneholdt følgende:

Arbeiderorganisasjonene har tidligere gitt uttrykk for sin fulle lojalitet overfor Administrasjonsrådet og hadde også helst sett at en kunne fortsette med denne ordning, eventuelt gjerne med en utviding og rekonstruksjon av rådet. Vi er imidlertid klar over at der, etter at krigen i Nord-Norge er avsluttet, foreligger en ny situasjon, og at landets styreform bør bringes inn i fastere former i samsvar med landets forfatning. Vi er gjort kjent med innholdet av det memorandum som er sendt Administrasjonsrådet av de tyske myndigheter og har overveiet de krav som er stilt til Administrasjonsrådet og Stortingets presidentskap. Vi er klar over at når Kongen og hans råd har forlatt landet, er Kongen og Regjeringen dermed ute av stand til å styre landet og utføre sine forfatningsmessige funksjoner. Men de to første krav som er stilt — om en faktisk, reell og formell avsettelse av kongehuset — strider så avgjort mot landets forfatning, at vi tror det er vanskelig, for ikke å si umulig å kunne få Arbeiderpartiet og partiets stortingsgruppe til å medvirke til et så direkte brudd på landets grunnlov og forfatning. Men hvis det lykkes å finne fram til en tilfredsstillende ordning, og Administrasjonsrådet og presidentskapet finner å burde innkalle Stortinget, vil vårt parti lojalt bøye seg for Stortingets vedtak og medvirke til å gjennomføre dets beslutninger.

Under drøftelsene de følgende dager hadde Volan, Øisang og Madsen den direkte kontakt med presidentskapet, Administrasjonsrådet og de øvrige som deltok i rådslagningene.

Under fellesdrøftelsene om formiddagen den 16. juni

var meningene temmelig delte. Noen var avgjort mot å avsette Kongen, andre mer nølende. Om kvelden samme dag fremla presidentskapet følgende forslag for Dellbrügge (Berggrav var også til stede da forslaget ble fremlagt):

1. Da Regjeringen ved å forlate landet er satt ut av stand til å administrere riket, og da Kongen under de rådende forhold er avskåret fra å utøve de funksjoner som forfatningen har pålagt kongemakten, finner Stortinget det å være sin plikt å oppnevne et riksråd som overtar disse funksjonene.

2. Stortinget bestemmer riksrådets fullmakt.
3. Riksrådet fordeler forretningene mellom sine medlemmer.
4. Stortingets presidentskap bemyndiges til — når Stortinget ikke er samlet — å foreta oppnevningen av nye medlemmer av riksrådet, så fremt det finnes nødvendig.
5. Nyvalg til Stortinget utsettes til etter den alminnelige fredsslutning, idet riksrådet anordner valgene snarest mulig etter dette tidspunkt.

Heller ikke denne form fant dr. Dellbrügge å kunne akseptere.

Om ettermiddagen den 17. juni

mottok presidentskapet (Trædal var nå avløst av Moseid) følgende forslag (det var samme dag Frankrike kapitulerte):

Da Kongen og hans regjering befinner seg utenfor Norge og derfor er forhindret fra å utføre de funksjoner som etter forfatningen er pålagt dem, har Stortingets presidentskap sett det som en alvorlig plikt mot land og folk å oppnevne et riksråd.

Stortinget er derfor trådt sammen for å gi sitt samtykke til dette skritt og for å treffe nærmere vedtak om riksrådets fullmakt når det gjelder landets forvaltning.

Derfor har Stortinget

1. besluttet at den fullmakt som ble gitt regjeringen Nygaardsvold på møtet 9. april til å gjøre alt som var påkrevd for landet, blir erklært uvirksom fra den dag da Regjeringen sammen med Kongen forlot landet,
2. slått fast at regjeringen Nygaardsvold ikke lenger har Stortingets tillit og i samsvar med dette ikke lenger kan godtas som regjering,
3. vedtatt å be Kongen om i forståelse med den nåværende politiske og militære situasjon, og for å sikre det norske folks uavhengighet å gi avkall for seg og sitt hus på sine forfatningsmessige funksjoner,
4. for å sikre ordnede regjeringsforhold innsettes et riksråd som overtar Regjeringens forretninger og Kongens forfatningsrettslige funksjoner. Riksrådet beholder inntil videre også Kongens forfatningsrettslige funksjoner hvis det ikke fremkommer et svar på den under punkt 3 nevnte anmodning innen to uker etter dette møte,
5. slått fast at Norges konstitusjonelle statsform som kongerike skal bli stående også i framtiden,
6. vedtatt å overbringe denne proklamasjon til Kongen på den måte som finnes passende.

Samme dag fremkom et forslag fra biskop Berggrav om at Stortinget skulle oppnevne et riksråd som skulle få fullmakt til å slutte fred. Riksrådet skulle overta kongemaktens funksjoner inntil fredsavslutningen. Dette forslag ble også avvist av Dellbrügge. Før Berggrav la fram forslaget, konfererte han med presidentskapet på Administrasjonsrådets kontor. Blant andre var også Pål Berg til stede her. De fleste var enig i at Berggrav kunne fremlegge forslaget, men bare som en rent personlig henvendelse.

Om ettermiddagen den 17. juni ble det holdt et fellesmøte for å drøfte det forslag som dr. Dellbrügge var kommet med. På grunnlag av diskusjonen utarbeidet presidentskapet deretter et forslag som ble undertegnet av presidentskapet, samt Nils Trædal, Alfred Madsen, O. L. Bærøe og Chr. Stray. Forslaget hadde følgende ordlyd:

Da Kongen og hans regjering befinner seg utenfor Norge og derfor er forhindret fra å utføre de funksjoner som etter forfatningen er pålagt dem, ser Stortingets presidentskap det som sin plikt mot landet og folket å oppnevne et riksråd.

Stortinget innkalles straks for å gi sitt samtykke til dette skritt og for å treffe nærmere vedtak om riksrådets fullmakt når det gjelder landets forvaltning. Stortingets presidentskap vil forelegge for Stortinget forslag om å fatte sådant vedtak:

1. Den fullmakt som ble gitt regjeringen Nygaardsvold i møte 9. april til å gjøre alt som var påkrevd for landet, erklæres uvirksom fra den dag da Regjeringen sammen med Kongen forlot landet.
2. Regjeringen Nygaardsvold kan ikke lenger godkjennes som regjering.
3. Da Kongen er utenfor landets grenser, er han ute av stand til å utøve sine forfatningsrettslige funksjoner. Spørsmålet om kongehusets stilling vil finne sin avgjørelse ved fredsslutningen.
4. Riksrådet overtar Regjeringens forretninger og Kongens forfatningsrettslige funksjoner inntil videre, og gis for øvrig fullmakt til å treffe de beslutninger som er nødvendige for landets forvaltning når Stortinget ikke er samlet.
5. Norges konstitusjonelle statsform som kongerike etter grunnloven skal bli stående også for fremtiden.
6. Nyvalg til Stortinget utsettes til etter fredsslutningen, idet riksrådet anordner valgene snarest mulig etter dette tidspunkt.

Også dette forslag ble forkastet, idet det etter Dellbrügges mening ikke var fyldestgjørende i spørsmålet om Kongens avsettelse. Sent på kvelden den 17. juni (fristen utløp samme kveld) ble det meddelt til Administrasjonsrådets formann, fylkesmann Christensen, som sammen med enkelte andre, deriblant en av de norske forhandlere, var til stede på Administrasjonsrådets kontor, at dr. Dellbrügge hadde erklært at forhandlingene var brutt. Fylkesmann Christensen tok da i samråd med de tilstedeværende den beslutning å søke kontakt med dr. Dellbrügge. Resultatet av denne konferanse, som fant sted etter midnatt, var at Christensen erklærte å ville foreslå presidentskapet at det ble rettet en henvendelse til Kongen om å tre tilbake. Dr. Dellbrügge erklærte å ville avvente resultatet av dette forslag.

Neste formiddag — 18. juni —

ble så det norske forslag som er referert foran, overlevert til dr. Dellbrügge med den forandring at følgende setning i punkt 3 ble sløyfet: «Spørsmålet om kongehusets stilling vil finne sin avgjørelse ved fredsslutningen». I stedet fulgte en tilleggsskrivelse hvor det ble meddelt «at der skjer en henvendelse til Kongen om at han i forståelse av vår nåværende politiske og militære situasjon og for å sikre det norske folks uavhengighet gir avkall for seg og sitt hus på sine forfatningsrettslige funksjoner. Skulle Kongen ikke etterkomme denne henstilling, vil Stortinget bli forelagt forslag om at riksrådet inntil videre beholder Kongens forfatningsrettslige funksjoner.» Forslaget og tilleggsskrivelsen var undertegnet av presidentskapet og Bærøe, Madsen, Stray og Trædal. Videre ble det levert en skrivelse forfattet av Hjort, Evenrud, Harbeck og Øisang til Det tyske folks Fører om at adgangen ikke måtte være stengt til i sin tid å tilby arveprins Harald den norske trone. Samtlige tre skrivelser ble godkjent av flertallet i plenum. Det forekom ingen avstemning, men av Brodersens referat fremgår at Jahn og Wright

var imot henvendelsen til Kongen. Utheim og et par andre var uenig, men ville bøye seg for flertallet. Pål Berg, som også var til stede, frarådet. Berggrav var fraværende.

De tyske myndigheter var imidlertid ennå ikke tilfreds og i de siste timene før Terboven skulle fly til Berlin, gikk presidentskapet med på ytterligere forandringer. I sin endelige form fikk forslaget til Stortinget, som Føreren skulle godkjenne, følgende ordlyd:

Da Kongen og hans regjering befinner seg utenfor Norge og derfor er forhindret fra å utføre de funksjoner, som etter forfatningen er pålagt dem, ser Stortingets presidentskap det som sin plikt mot landet og folket å oppnevne et riksråd.

Stortinget innkalles derfor for å gi sitt samtykke til dette skritt og for å treffe nærmere vedtak om riksrådets fullmakt, når det gjelder landets forvaltning.

Stortingets presidentskap forelegger for Stortinget forslag om å fatte sådant vedtak:

1. Den fullmakt som ble gitt regjeringen Nygaardsvold i møte den 9. april er uvirksom.
2. Regjeringen Nygaardsvold kan ikke lenger godkjennes som regjering.
3. Da Kongen er utenfor landets grenser, er han ute av stand til å utøve sine forfatningsrettslige funksjoner.

Anmerkning til punkt 3: Til dette punkt meddeler presidentskapet at det i forståelse med situasjonen har henstillet til Kongen å gi avkall på sine forfatningsrettslige funksjoner for seg og sitt hus.

4. Riksrådet overtar inntil videre Regjeringens forretninger og Kongens forfatningsrettslige funksjoner. Nyvalg til Stortinget utsettes til etter fredsslutningen, idet det pålegges riksrådet å anordne nyvalg, så snart forholdene tillater det, men senest tre måneder etter fredsslutningen.
5. De stortingsmedlemmer som for tiden befinner seg i utlandet, blir ikke innkalt under resten av Stortingets funksjonstid og gis ikke adgang til å ta del i møtene.
6. Inntil nyvalg får riksrådet fullmakt til i samsvar med punkt 4 å fatte alle vedtak, som er påkrevd for landets vel.
7. Norges konstitusjonelle statsform som kongerike skal bli stående også i fremtiden.

Skrivelsen var undertegnet: Magnus Nilssen, Gabriel Moseid, P. Thorvik, Neri Valen og Ivar Lykke, den siste som stedfortreder for C. J. Hambro.

Skrivelsen til Hitler hadde følgende ordlyd:

Til
Det Tyske Folks Fører.

Den vilje til så vidt mulig å respektere norsk konstitusjon som ble vist av okkupasjonsmakten derved at dens representanter medvirket til dannelsen av det av Høyesterett oppnevnte Administrasjonsråd, reddet landet fra en uoverskuelig krise. Den samme vilje er kommet fram i Reichskommissar Terbovens tale, hvør han sier:

«Det tyske folk rekker fram, ærlig, oppriktig og uten forbehold en åpen hånd til det norske folk, og er parat til kameratslig samarbeid på grunnlag av gjensidig aktelse.»

De oppgaver som der Reichskommissar fremstillet som felles for nordmenn og tyskere, vil der være enighet om blant nordmenn.

Han uttalte at han hadde bare «et eneste mål», nemlig:

«Å sette i gang igjen og gjennomføre det fredelige gjenreisingsarbeid av det norske næringsliv med alle til rådighet stående midler, og i hele befolkningens interesse. Innenfor rammen av en slik oppgave kan det etter mine begreper ikke

eksistere noen forskjell, og slett ingen motsetning mellom min vilje og en patriotisk norsk holdning.»

Den således utstrakte hånd og det klart fremlagte program står i samsvar med der Führers hilsen til det norske folk, hvor han anerkjenner landets strid og gir uttrykk herfor gjennom den usedvanlige handling å frigi de norske krigsfanger.

Ved de etter 9. juni foreløpig førte forhandlinger mellom tyskerne og norske representanter er det fra begge sider vist vilje til å finne en ordning av det indre norske styre som kan tilfredsstillende begge parter saklige interesse, noe som lover godt for det framtidige forhold mellom partene.

I samsvar med dette har Stortingets presidentskap i dag for Reichskommissar Terboven fremsatt et forslag til midlertidig ordning av styret i Norge. Vi foreslår at det istedenfor Kongen og regjeringen Nygaardsvold opprettes et norsk riksråd. Forslaget er fremsatt i tillit til at ordningen av det tyske okkupasjonsstyre i Norge vil undergå en tilsvarende forandring.

Det norske folk er beredt til å slutte fred med Tyskland hvis det tyske rikets Fører mener at tiden hertil er kommet. Skjønt kampen i Norge naturligvis har voldt sår for folk og land, så er krigen dog fra begge sider blitt ført på en slik måte at disse sår kan leges.

Norge har siden 872 alltid vært et kongerike. Etter 500 års forening, dels med Danmark og dels med Sverige, fikk det sitt eget kongehus i året 1905. Av folket ble dette følt som en gjenreise av det norske riket. Det nasjonale kongedømme er derfor som institusjon fast forankret i folkets hjerte.

Disse følelser ble særlig styrket da arveprins Harald ble født for 4 år siden, som den første norske kongesønn som var født i landet på mange hundre år. Særlig arveprinsens oppfattes derfor i folket som et nasjonalt symbol.

Det er blitt forsikret oss fra tysk side at Norges forfatningsmessige statsform som kongerike også skal bestå i framtiden. For det norske folk er dette av den største verdi.

Skjønt det fra norsk side er rettet anmodning til Kongen om å abdisere for seg og sitt hus, vil vi under hensyntagen til vår historiske utvikling anmode om at hermed adgangen til i sin tid å tilby arveprins Harald den norske trone ikke må være stengt. Vi har den sikre overbevisning at tysk høysinn i denne sak vil bidra avgjørende til å fremme den vennskapelige utvikling mellom Norge og Tyskland, som også er vårt mål.

Oslo den 18. juni 1940.

Skrivelsen var undertegnet av presidentskapet. Av Brodersens referat fremgår ikke om det ble tid til å drøfte skrivelsens endelige form i plenum. Referatet sier imidlertid at skrivelsen ble godtatt av plenumsmøtet.

Dessuten avga presidentskapet overfor de tyske forhandlere følgende erklæring:

Skulle Kongen ikke innen 14 dager ha etterkommet vår henvendelse, forplikter vi oss til å søke utvirket stortingsvedtak for kongehusets tilbaketreden.

Denne tilleggserklæring ble ikke kjent før i september. Sitatet er fra dr. Arvid Brodersens referat av forhandlingene. I presidentskapets redegjørelse (Stortingsdok. I) er siste passus sitert og da slik: «søke utvirket stortingsvedtak om (uthevet her) kongehusets tilbaketreden».

Ordningen godkjennes av Føreren.

I møte den 24. juni meddelte den tyske forhandler, regjeringspresident dr. Dellbrügge at der Führer hadde tatt den avtalte ordning til etterretning, derunder også presidentskapets erklæring angående kongehuset. Men forslaget om prins Harald kunne han ikke godta.

For øvrig slo regjeringspresidenten fast, «at man fra tysk side under den forutsetning at man kom til enighet om den nye styreform, var villig til å trekke Reichskommissar tilbake og i stedet sette inn en overordentlig befullmektiget i Norge. Man var prinsipielt av den oppfatning at en slik overgang burde skje snarest og på tysk side håpet man oppriktig at det skulle være mulig å finne fram til en ny regjeringsform som bød størst mulig frihet og uavhengighet for det norske folk».

På forespørsel erklærte regjeringspresidenten videre at Reichskommissars tilbakekomsten ville innebære «at det dreiet seg om å innrette en helt ny institusjon, en meget mildere og svakere form av kontroll... Ved siden av det tyske rikets befullmektigede ville det i høyden bli tale om noen fagmedarbeidere (Sachbearbeiter), da det jo ikke kunne ventes at en enkelt mann hadde oversikt over alle faglige spørsmål som reiste seg.

Den uinnskrenkede herre i Norge i dag er Reichskommissar, men dette vil i fremtiden bli annerledes».

Henvendelsen til kongen.

I henhold til den avtalte ordning, men først etter at tyskerne hadde utvirket flere endringer i den tekst som presidentskapet hadde utformet, ble henvendelsen til Kongen sendt den 27. juni. Kongens avslag var datert 3. juli.

Arbeiderrepresentantene og forhandlingene.

Arbeiderpartiets representanter uttalte under felleskonferansene (ifølge Øisangs referat) at de

slik som situasjonen lå an, fant å måtte bøye seg for kravet om oppnevning av en ny regjering eller et riksråd og at Stortinget blir innkalt for å gi riksrådet den nødvendige fullmakt, under forutsetning av at en kunne finne fram til en akseptabel ordning for å imøtekomme kravet om avsettelse av Regjeringen og Kongen. Det ble samtidig — av Madsen — understreket at forutsetningen videre måtte være at presidentskapet står fritt, når det gjelder oppnevningen av riksrådet, at landets uavhengighet ble sikret og at okkupasjonen ble opphevd når krigen var slutt.

Fra Landsorganisasjonens representant E. Volan ble det fremholdt betydningen av å kunne bevare fagforeningene og de politiske partier. Det kunne være vanskelig for en norsk embetsmann å medvirke til å bryte forfatningen. Men det var øyeblikk i et folks liv da livsrealitetene måtte spille en større rolle enn lovparagrafene. Han kunne ikke være med på å ta ansvaret for at Norge fikk et Bobrikovstyre. (Berggravs hurtigskrift-referat fra drøftelsene 15. juni.)

Fellesmøter i sekretariatet og sentralstyret

for å drøfte situasjonen ble holdt 15., 16., 17. og 19. juni.

På fellesmøtet 15. juni redegjorde Volan og Øisang for tyskernes forslag og forhandlingene. Et resymé av forhandlingene utarbeidet av Pål Berg, Eivind Berggrav og Ole F. Harbeck ble referert.

Av dette resymé fremgikk at Dellbrügge ikke var villig til å gå med på noe norsk motforslag om at presidentskapet skulle anmode Høyesterett om å oppnevne et riksråd. Om de norske forhandlere fortsatt anerkjente Kongen som den lovlige regent, gjorde man seg til ett med den fornyede krigserklæring som han og Regjeringen utstedte før avreisen fra landet. Følgene av en slik holdning kunne bl. a. bli at samtlige vernepliktige ble internert og sendt til Tyskland.

Den 16. juni hadde D. N. A.s sentralstyre og sekretariatet et nytt fellesmøte. Sekretariatets protokoll:

Til stede var:

Fra sekretariatet: Volan, Næss, Aase, Berg, Chr. Henriksen, Torbj. Henriksen, Jens Tangen, H. Hansen, Ljøner, Rasmus Rasmussen, Nils Heggland, Edv. Stenklev, Polmar Aasvestad, Josef Larsson, Emil Torkildsen.

Gunnar Ousland, Alfr. Nilsen, Ingv. Olsen, Mons Lied og stortingsmann Anton Jenssen, Vestfold.

Fra sentralstyret: Ole Øisang, Eugen Pettersen, Thyra Hansen, Erling Frogner, Rachel Grepp, Frank Hansen, Eugen Johannessen, Omar Gjesteby, Johanne Reutz, O. Kirkvaag, Alfr. Ljøner, Arne Drogseth, Trygve Bratteli, Johs. Hanssen og Gunnar Sand.

Sak: Fortsatt behandling av den foreliggende situasjon.

Volan redegjorde for de sist førte forhandlinger og konferanser. Redegjørelsen konkluderte med at de videre forhandlinger med de tyske myndigheter ville bli ført av Stortingets presidentskap, og disse sammen med representanter for de øvrige partier (Høire og Bondepartiet) arbeider nå med utformingen av mandat for de videre forhandlinger.

Øisang ga supplerende opplysninger.

Jens Tangen fremsatte sådant forslag:

«Sekretariatet uttaler: Bekjent med den alvorlige situasjon som er inntrådt for landet etter oppgivelsen av krigen i Nord-Norge og ved at Kongen og Regjeringen har slått seg ned i London, erklærer Arbeidernes faglige Landsorganisasjons sekretariat som representerer 350 000 organiserte arbeidere, at for å bringe landet ut av den uholdbare stillingen det befinner seg i, vil medvirke til å gi landet et statsstyre, bygget i alt vesentlig på det arbeidende folks organisasjoner, for å trygge folkets kår og landets sjølstende.

Sekretariatet er også beredt til å ta de nødvendige konsekvenser av dette standpunkt i forholdet til de tidligere statsmyndigheter.

Sekretariatet er beredt til å forhandle med myndighetene herom.

Saken foreligger snarest et fellesmøte av forbundsstyrene og fagforeningsstyrene.»

Vedtak: Tangens forslag oversendes sekretariatet. (Enst.)

Volan ønsket møtets godkjenning av mandat for Volan og Øisang til å føre de videre forhandlinger og konferanser etter den linje som var skissert.

Nic. Næss ønsket at godkjenningen av mandatet ble tilføyet «innenfor rammen av konstitusjonen».

Vedtak: Volan og Øisang fikk mandat som ovenfor nevnt uten den av Nic. Næss antydende tilføyelse.

På et nytt fellesmøte 17. juni mellom sekretariatet og sentralstyret redegjorde Volan og Øisang for de fortsatte forhandlinger.

Sekretariatets protokoll:

Fortsatt møte mellom sekretariatet og sentralstyret mandag den 17. juni klokka 10 i sekretariatet.

Til stede var:

Fra sekretariatet: Volan, Aase, Næss, Berg, Chr. Henriksen, Josef Larsson, Aasvestad, Raaen, Torkildsen, Th. Henriksen, Fladeby, Jens Tangen, Heggland, Stenklev, Rasmussen og Henry Hansen.

Fra sentralstyret: Gunnar Sand, Frank Hansen, Thyra Hansen, Eugen Pettersen, Eugen Johannessen, Bjarna Jullum, Alfred Ljøner, Johanne Reutz, Omar Gjesteby, Arne Drogseth, Trygve Bratteli, Johs. Hanssen, Ole Øisang, Mons Lied, Frank Olsen, Konrad Knudsen, Valdemar Nielsen, Erling Frogner, Rachel Grepp, Neimi Lagerstrøm og stortingsmann Anton Jenssen.

Til behandling fortsatt drøfting av situasjonen i dag, og om forandringen av Norges offentlige og sivile administrasjon.

Volan redegjorde om de videre forhandlinger som er ført med de tyske myndigheter. Han konkluderte med å si at forhandlingene framleis fortsatte — at fristen for oppnåelse av enighet var satt til klokka 24 i dag — og at forhandlingene etter alt å dømme og etter omstendighetene, ligger gunstig an for etableringen av en interimtsordning.

Øisang ga supplerende redegjørelse og refererte brev som de norske forhandlere har stilet til Rikskommissaren, og hvor de norske forhandlere har presisert følgende forslag til ordning:

- «1. Da regjeringen ved å forlate landet er satt ut av stand til å administrere Riket, og da Kongen under de rådende forhold er avskåret fra å kunne utøve de funksjoner som forfatningen har pålagt Kongemakten, finner Stortinget det å være sin plikt å oppnevne et Riksråd som overtar disse funksjoner.
2. Stortinget bestemmer Riksrådets fullmakt.
3. Riksrådet fordeler forretningene mellom sine medlemmer.
4. Stortingets Presidentskap bemyndiges til — når Stortinget ikke er samlet — å foreta oppnevning av nye medlemmer av Riksrådet, såfremt det finnes nødvendig.
5. Nyvalg til Stortinget utsettes til etter den alminnelige fredsslutning, idet Riksrådet anordner valgene snarest mulig etter dette tidspunkt.»

Saka ble igjen drøftet og redegjørelsen tatt til etterretning. Ved særskilt votering ble det gitt fullmakt til Volan og Øisang å fortsette forhandlingene på det grunnlag som er nevnt i forslag fra de norske forhandlere. Opplest og vedtatt.

Elias Volan.   Jens Berg.

På et nytt fellesmøte den 19. juni mellom sekretariatet og sentralstyret forelå til behandling spørsmålet om oppnevningen av et arbeidsutvalg med oppdrag å forarbeide arbeidsoppgaver og retningslinjer for det eventuelle nyopprettede Riksråd. Følgende utvalg ble valgt: Magnus Nilssen, Thorvik, Alfred Madsen, Volan, Øisang og Nic. Næss.

I sentralstyrets møte den 21. juni redegjorde Øisang for de siste forhandlinger, og beretningen ble tatt til etterretning.

IV.

Arbeiderorganisasjonene i juli og august.

Landsstyremøtet.

Partiets landsstyre trådte sammen 6. juli. Møtet ble ledet av den fungerende formann, Alfred Ljøner, som i et innledningsforedrag ga landsstyret en oversikt over virksomheten i de okkuperte deler av Norge sia 9. april. Det ble dessuten gitt oversikter over virksomheten i de frie områder av partifeller som hadde deltatt i arbeid der.

Partisekretær Ole Øisang gjorde rede for den politiske situasjon. Deretter ga stortingspresident Magnus Nilssen en rekke supplerende opplysninger om de forhandlinger som hadde vært ført om viktige politiske spørsmål i den siste tia. I debatten om denne sak tok nesten alle landsstyrets medlemmer del. Det forekom atskillig kritikk mot de innrømmelser partiets representanter var gått med på i juni og særlig ble den foreløpige liste over de påtenkte medlemmene i Riksrådet skarpt kritisert.

Følgende forslag ble enstemmig vedtatt:

1. Landsstyret tar til etterretning og godkjenner meddelelsen om den stilling sentralstyret og dets representanter — i samråd med Landsorganisasjonens Sekretariat — har tatt under de fellesdrøftinger som har vært ført mellom Stortingets presidentskap, Administrasjonsrådet og representanter for de fire store politiske partier.
2. Da Kongen og Regjeringen er utenfor landets grenser og derfor er avskåret fra å utøve regjeringsmyndigheten, er landsstyret enig i at det opprettes et Riksråd, som inntil videre utøver de funksjoner som tilligger Kongen og Regjeringen. For å gi Riksrådet den nødvendige myndighet og autoritet må det sammensettes av medlemmer som har full tillit hos det norske folk. Landsstyret understreker nødvendigheten av at arbeiderrørsla gis den sterkeste mulige representasjon i Rådet.

Det ble også gjort følgende vedtak:

Landsstyret gir partiets Sentralstyre fullmakt til å tre i forbindelse med de tre andre store politiske partier som er representert på Stortinget og eventuelt de større faglige og økonomiske organisasjoner — for å oppta det samarbeid som anses ønskelig under den foreliggende situasjon.

Landsstyret vedtok videre enstemmig en uttalelse der det bl. a. heter:

Landsstyrets understreket i sitt vedtak 9. mars at den sosialistiske arbeiderrørsla alltid har hevdet hver nasjons rett til frihet og sjølstende, og alle særinteresser i

denne tia må vike for omsynet til hele det arbeidende folks felles interesser og landets velferd. Landsstyret vil på ny understreke dette, og nødvendigheten av å styrke enheten og samkjensla, disiplinen og fellesansvaret innenfor hele den organiserte arbeiderørsla. Den nasjonale oppgave som i dag overskygger alle andre, er å forene alle gode krefter i folket for å gjenreise landts fridom og folkets sjølstyre og utbygge landets arbeids- og næringsliv, slik at det kan sikres arbeid og trygge kår for alle.

Landsstyret sammenfatter de viktigste arbeidsoppgavene i følgende punkter:

1. I samarbeid med alle gode krefter i folket å trygge landets nasjonale fridom og uavhengighet, det kommunale sjølstyret, og de sosiale og kulturelle goder.
2. I full utstrekning å gå inn for gjenoppbyggingen av de krigsherjede byer og distrikter og hjelpearbeidet, idet en framhever de oppgaver Norsk Folkehjelp og andre humanitære organisasjoner setter i gang rundt om i landet.
3. Å sette alle krefter inn for å gjenreise og utbygge arbeids- og næringslivet, således også ved igangsetting av utvidet drift ved alle offentlige anlegg, ved jernbanene, veivesenet, kraftutbyggingen, ved øket nydyrking og bureising, full utnyttning av alle arbeidsmuligheter i skogbruket og fiskerinæringen osv. I denne forbindelse er det av den største betydning at de kommunale arbeidsbudsjetter holdes oppe, eller søkes øket.
4. Streng priskontroll og samfunnsmessig kontroll med omsetningen av nødvendighetsartikler.
5. Full samfunnsmessig kontroll med landets bankvesen og kredittinstitusjonene for å sikre gjennomføring av de samfunnsøkonomiske oppgaver til trygging av folkets materielle, sosiale og kulturelle liv.

Vedtaket slutter slik:

Det norske Arbeiderparti vil — i troskap med sine beste tradisjoner — fortsatt sette alt inn på å samle og organisere det arbeidende folk, reise dets vilje til fridom og samfunnsansvar, og gjennom et aktivt samfunnsbyggende arbeid trygge landets og folkets framtid.

Landsstyret retter derfor den sterkeste appell til alle partikamerater, til alle tillitsmenn, og hver enkelt avdeling, om å slå ring om vårt parti, om arbeidernes faglige og politiske bevegelser, å holde organisasjonsapparatet i god skikk og orden, å aktivisere organisasjonsarbeidet og samle alle krefter om de praktiske og konkrete arbeidsoppgaver som foreligger. Det gjelder nå at alle er fullt på det rene med situasjonens alvor, og det ansvar som i dag er lagt på den organiserte arbeiderørsla. Ingen må la seg overvinne av vanskene, av pessimisme og svartsyn, av sløvhøhet eller selvpøggiing. Nå kreves det ansvar og disiplin i rekkene, og full aktivitet i arbeidet.

Samtidig med at landsstyret understreker partiets sosialistiske karakter og det arbeidende folks interesser, erklærer landsstyret at partiet i denne situasjon er beredt til å gå inn i et aktivt og lojalt samarbeid med alle gode norske krefter for å trygge landets fridom og folkets sjølstyre. I dag forenes det norske folk i ett håp og en vilje.

Trygve Bratteli innledet om partiets praktiske arbeidsoppgaver. Ordskiftet som fulgte etter foredraget dreiet seg vesentlig om møteforbudet for offentlige møter. Det ble opplyst at forbudet ikke gjaldt styremøter, tillitsmannsmøter, møter i representantskap og komitéer, og heller ikke medlemsmøter, men disse måtte anmeldes til lensmann eller politi på forhånd.

Formannen opplyste at det etter krigsutbruddet var foretatt innskrenkninger i partiets administrasjon.

Landsstyret besluttet enstemmig at partiets nestformann, Einar Gerhardsen, skulle rykke opp som formann og som ny nestformann ble valgt Alfred Ljøner, også enstemmig. (Einar Gerhardsen deltok ikke i møtet, da Gestapo hadde nektet ham å ha befattning med partiet og arbeidet der.) Som nye medlemmer av sentralstyret istedenfor statsrådene Torp, Trygve Lie og Hindahl og statsminister Nygaardsvold, ble valgt Elias Volan, Nic. Næss og Lars Evensen. Arbeiderbladets redaktør, Bjarne Jullum, ble valgt som fast medlem av sentralstyret. Som tilforordnet medlem ble valgt stortingsgruppens formann Alfred Madsen. Som 1. varamann ble valgt Trygve Bratteli.

Tyske overgrep.

Den 10. juli sendte D. N. A. og Landsorganisasjonen i fellesskap en skrivelse til administrasjonsrådet og ba om rådets bistand til å få endret de tyske myndigheters forbud mot at ledende tillitsmenn i arbeiderbevegelsen, som hadde vært i Nord-Norge under krigen, ble nektet å tre inn i sine stillinger. Forbudet gjaldt:

Formannen i Det norske Arbeiderparti, Einar Gerhardsen.

Sekretær ved partikontoret, Hjalmar Dyrendahl.

Formannen i Arbeidernes faglige Landsorganisasjon, Konrad Nordahl.

Varaformannen i Arbeidernes faglige Landsorganisasjon, Lars Evensen.

Sekretæren i Oslo Arbeiderparti, Arnfinn Vik.

Advokat Viggo Hansteen ved Landsorganisasjonens kontor.

Sekretær i Opplysningsforbundet, Haakon Lie.

Formannen i Norsk Telegraf- og Telefonforbund, Arthur Ruud.

Varamann i Det norske Arbeiderpartis sentralstyre, John Johansen.

Følgende medarbeidere i Arbeiderbladet:

Redaktør Olav Larssen, Finn Moe, Hans Amundsen, Olav Solumsmoen, Per Bratland og Sigurd Evensmo.

Viggo Hansteen fikk senere tillatelse til å tiltre igjen. For de øvrige ble forbudet opprettholdt. Også Lars Aasvestad, Bygningsarbeiderforbundet, fikk «portforbud» av tyskerne.

Den 16. august ble Einar Gerhardsen, som enstemmig var innstilt som ordfører i Oslo, nektet å tiltre dette tillitsverv.

Det første alvorlige inngrep i fagorganisasjonens uavhengighet var et krav fra Terboven den 10. juli om at alle viktige økonomiske disposisjoner som ble truffet av fagforeningene og som oversteg 500 kroner først måtte godkjennes av Sosialdepartementet (reelt de tyske myndigheter). Unntatt fra disse bestemmelser var bare lønninger til funksjonærer og utbetaling av statuttmessige understøttelser. Etter at saken var drøftet av tillitsmennene for forbundene og landsorganisasjonen, ble det fra A. F. L. sendt ut et rundskriv til forbundene og samorganisasjonene. Disse ble anmodet om å etterkomme Sosialdepartementets pålegg inntil andre bestemmelser eventuelt kom til å foreligge. Landsorganisasjonens ledelse forsøkte å få utvirket visse lettelser i bestemmelsene, men det lyktes ikke.

I et stensilert «illegalt» opprop som ble delt ut på en del arbeidsplasser, ble dette tyske overgrep mot Landsorganisasjonen sterkt kritisert.

Riksrådets sammensetning.

Under forhandlingene om Riksrådets sammensetning foreslo arbeiderorganisasjonenes utvalg: Alfred Madsen, Elias Volan, direktør Overaa, fylkesmann Nordanger, Ivar Skjaanes og fylkeslege Hegbom.

Sekretariatet innstilte i møte 21. juni: Alfred Madsen, Elias Volan, Nic. Næss og Lars Evensen. Sentralstyret innstilte samme dag: K. M. Nordanger, Ivar Skjaanes eller Trygve Nilsen, direktør Overaa eller Johs. Olsen (Havøysund). Senere kom også følgende personer på tale som representanter: Martin Strandli, Oslo, Ludv. Buland, Oslo, professor Birger Bergersen, rådmann Alvestad, Ålesund og sekretær Klaus Sunnanaa, Trondheim.

Tyskerne begynte også å forlange at medlemmer av Nasjonal Samling skulle bli med. Tilslutt gikk presidentskapet med på dette, idet Dellbrügge til gjengjeld lovet dem en viktig innrømmelse, som imidlertid måtte holdes hemmelig. Presidentskapet lovet dette i følgende erklæring:

Herr regjeringspresident Dr. Dellbrügge.

Vi forplikter oss med vårt æresord å bevare taushet om en best. erklæring fra regjeringspresident Dr. Dellbrügge inntil et bestemt tidspunkt som bestemmes av regjeringspresident Dr. Dellbrügge.

Vi forplikter oss spesielt til ikke å gi våre partivenner noen meddelelse om denne erklæring, men bare å uttale at vi på grunn av en overenskomst med regjeringspresident Dr. Dellbrügge har sett det mulig å godta en representant for Nasjonal Samling.

Oslo, den 29. juni 1940.

Det viste seg senere at Dellbrüggens løfte var å sende Quisling til Tyskland.

Resultatet av presidentskapets forhandlinger med de tyske myndigheter om Riksrådets sammensetning ble, etter det som forelå omkring 1. til 5. juli, at Riksrådet skulle bestå av følgende:

1. Fylkesmann Christensen, formann, forsv.dep., 2. sorenskriver Harbeck, justisdep., 3. direktør Bache Wiig, forsyningsdep., 4. dosent Mork, landbr.dep., 5. riksmeglingsmann Claussen, finansdep., 6. godseier Borch, arb.dep., 7. generalkonsul Ringnes, utenriksdep., 8. handelsråd Johannesen, handelsdep., 9. redaktør Victor Mogens, propagandadep., 10. advokat Hjorth, gjenoppbyggingsdep., 11. godseier Axel Stang, idrettsdep., 12. kaptein Irgens, indreddep., 13. professor Selmer, kirke- og undervisningsdep., 14. disponent Aae, sosialdep., 15. rådmann Alvestad, fiskeridep., 16. Jonas Lie, politidep.

Den 4. juli sendte sekretariatet og sentralstyret en henvendelse til Stortingets presidentskap der en sterkt beklaget at arbeiderbevegelsen bare skulle få 2 medlemmer i rådet.

Partiets virksomhet

i denne tia var som før nevnt atskillig hemmet av de tyske bestemmelsene og den usikre atmosfære som rådet. I august sendte partiledelsen ut et rundskriv til avdelingene, som gir et visst bilde av den organisatoriske virksomhet som ble drevet. Rundskrivet lød:

Plan og aktivitet i partiarbeidet.

Det er forståelig at krigen og den vanskelige stilling landet vårt er kommet i, på mange måter har hindret det regulære partiarbeid. Det viste seg imidlertid, at arbeidet ganske snart kom i god gjenge på mange steder. Arbeidernes faglige Landsorganisasjon ble i løpet av få dager fullt mobil igjen, og i mai ble det holdt en landskonferanse av partitillitsmenn fra hele det sønnenfjellske Norge. Senere har også partiets landsstyre holdt møte og trukket opp retningslinjer for det videre arbeid, (vi viser her til siste Informasjon), og det er rundt om i landet holdt en rekke meget vellykkede representantskapsmøter og tillitsmannskonferanser, hvor det er blitt gitt orientering om den politiske situasjon og hvor en har drøftet de praktiske arbeidsoppgaver partiet må samle seg om i denne tia. Og nå er det på tide at *alle* våre avdelinger tar fatt på ny og planlegger og forbereder arbeidet i vinterhalvåret.

Som kjent er det inntil videre forbudt å holde offentlige møter, altså agitajonsmøter og lignende. Derimot er det tillatt å holde *medlemsmøter* når møtene blir meldt på forhånd til den stedlige politimyndighet. De avdelinger som har faste møtedager, kan sende en generell melding om dette med oppgave over avdelingens (lagets, foreningens) navn, møtedagen, møtestedet og medlemstallet. Videre er det tillatt å holde *styremøter, komitémøter, tillitsmannskonferanser* og *representantskapsmøter, studieringer* og *studiekurs*, uten at det behøver å meldes på forhånd.

Det er som en vil forstå etter dette høve til å drive et ganske planmessig og aktivt organisasjons- og opplysningsarbeid. Det det kommer an på, er i første rekke *initiativ* fra tillitsmennes side og arbeidsvilje, pågangsmot og beslutsomhet hos våre medlemmer. Med god vilje og forenede krefter skal det være mulig å aktivisere hele vår partivirksomhet, til gagn for arbeidsfolket i landet.

Når det gjelder arbeidet i vinterhalvåret vil vi understreke følgende:

1. Våre partiavdelinger, ungdomslag og kvinnegrupper må så vidt mulig holde *regelmessige møter* og sørge for gode og avvekslende *programmer*, foredrag om aktuelle økonomiske, sosiale, politiske og kulturelle spørsmål, innledninger og informasjoner med etterfølgende ordsrifter, opplesning, sang, musikkunderholdning, kaffespleis osv. Det gjelder å gjøre møtene både interessante og hyggelige, så medlemmene har utbytte og glede av å delta.
  2. *Tillitsmannsmøter* og felleskonferanser bør også innkalles så ofte det kan være ønskelig å drøfte viktige saker i et bredere forum. Det kan være representantskapet for by- eller herredspartiet, konferanser av formennene eller styrene i avdelingene, fellesmøter av arbeiderordførere, konferanser med tillitsmennene i de fagforeninger som er tilsluttet partiet og lignende, som innkalles til informasjon og orientering om situasjonen eller for å drøfte særlig aktuelle spørsmål eller arbeidsoppgaver.
  3. Samarbeidet med de *fagorganiserte* må styrkes. Nettopp i denne tia er det av den aller største betydning at det består det best mulige tillitsforhold mellom partiet og fagorganisasjonen. Her må alle gjøre sin plikt mot den samlede arbeiderrørsla og lojalt søke å innordne gruppe- og særinteressene under omsynet til bevegelsens fellesinteresser.
- Ved alt partiarbeid må en ta sikte på et sterkt og godt samarbeid mellom alle *aktive* og pålitelige partikamerater og stadig søke å trekke flest mulig inn i dette samarbeid.
4. Det må også være en partiplikt å være abonnent på *partiavisa* og å slå ring om vår presse som sliter med store vansker av ulike slag. Hver god partikamerat må ta del i agitasjonen for avisa, og alle våre organisasjoner må støtte den ved å avertere mest mulig.
  5. Alle våre by-, herreds- og fylkespartier må holde *adressefortegnelsen* over avdelingsformenn og andre tillitsmenn à jour til enhver tid og sørge for pålitelige *rapporter* til landspartiet. Det er avgjørende for hele partiets virksom-

het at sjølve organisasjonsapparatet og våre kartoteker er i den mest mønstergyldige orden.

6. Like så viktig er det at *kontingenten* blir betalt regelmessig og punktlig av hvert enkelt medlem til sin forening, til by- og herredspartiet, til fylkespartiet og landspartiet. Her gjelder det å vise sin solidaritet og gjøre sin plikt, ikke med talemåter, men i gjerning.
7. Det må i vinterhalvåret bli lagt den aller største vekt på et allsidig og godt organisert studie- og opplysningsarbeid, gjennom studieringer, helgekurser, kveldskoler og lignende. Partiet bør på hvert enkelt sted i samarbeid med de andre arbeiderorganisasjoner sette ned et særskilt opplysningsutvalg til å ta seg av dette arbeid. Arbeidernes Opplysningsforbund (adr. Nytorget 2, V etg., Oslo) vil bistå med studieplaner og annet materiell.
8. Alle våre partiavdelinger må også ta aktiv del i det *humanitære* hjelpearbeid og yte all mulig støtte til *Norsk Folkehjelp*.
9. Av særlig betydning i denne tia er også partiets *kommunalpolitiske* arbeid. I alle våre kommunestyre og framfor alt i de arbeiderstyrte kommuner må våre partigrupper både ta initiativet og gå aktivt inn for de praktiske arbeidsoppgaver som foreligger, i forståelsesfullt samarbeid med partiet og fagorganisasjonen. Det arbeidende folk må ikke bli sveket i sin tillit til partiet og dets representanter.
10. Og sist, men ikke minst må Arbeiderpartiets avdelinger og alle dets titusener av medlemmer i denne tia av all evne understøtte alle tiltak som tar sikte på å trygge landets frihet og uavhengighet og folkets sjølstyre. Om den *nasjonale oppgave* må alle gode norske krefter stå samlet i en fast og ubrytelig front. *Partiet retter den sterkeste appell til alle sine avdelinger, til hver enkelt tillitsmann og alle partikamerater, om å ta aktiv del i partiarbeidet og opplysningsarbeidet. Alt avhenger nå av initiativet, ansvarskjensla, disiplinen og arbeidsviljen i de enkelte partiavdelinger.*

Det Norske Arbeiderparti venter at hver god kamerat gjør sin plikt!

Det norske Arbeiderparti.

Alfred Ljøner, formann.

Ole Øisang, sekretær.

Kvinnesekretariatet.

Umiddelbart etter landsstyremøtet i juli sammenkalte kvinnesekretariatet representanter fra de forskjellige fylker til en konferanse i Oslo. Der møtte representanter så å si fra hele landet, unntatt de nordlige fylker. Hensikten med konferansen var å gi en orientering om situasjonen og drøfte det framtidige arbeid.

Representantene ga sekretariatet fullmakt til å søke samarbeid med de andre partiers kvinneorganisasjoner i den utstrekning partiet hadde samarbeid med de borgerlige partier.

Samarbeidet mellom de politiske partier.

Utnevnelsen av Riksrådet kom til å trekke i langdrag. Hele juli gikk uten at de tyske myndigheter foretok seg noe for å få Rådet oppnevnt og Stortinget innkalt. Etter en del innledende drøftinger og felleskonferanser mellom lederne for de fire store partier, ble en enig om å etablere et nærmere samarbeid under den spente situasjon som forelå. Den 24. august var alle fire partiers sentralstyrer blitt enig om et fellesprogram og en avtale mellom partiene. Kristelig Folkeparti sluttet seg til.

Avtalen:

1. Til å lede samarbeidet velges et fellesutvalg bestående av tre representanter fra hvert av de fire store partier og en fra Kristelig Folkeparti.
2. Alle bestemmelser om samarbeidet og de spørsmål som oppstår i den forbindelse avgjøres med bindende virkning av fellesutvalget. Hvorledes de enkelte partidelegasjoner i fellesutvalget ordner seg med sine partier for til enhver tid å ha det nødvendige mandat, er denne overenskomst uvedkommende. Men det er en forutsetning, at det er ordnet på en måte som tillater raske avgjørelser.
3. Fellesutvalget bestemmer selv sin forretningsorden. Utgifter ved samarbeidet fordeles mellom partiene av fellesutvalget.
4. Ingen av de samarbeidende partier må agitere for sine gamle særprogrammer, vedta nye, drive agitasjon mot hverandre eller opptre i strid med denne avtale og det vedtatte fellesprogram.
5. De enkelte partiers organisasjoner og organisasjonsmessige arbeid opprettholdes som før med de innskrenkninger som fremgår av pk. 4.
6. Ingen av de fem partier kan tre ut eller settes utenfor samarbeidet før saken er drøftet i fellesutvalget.

Fellesprogrammet.

Bondepartiet, Det norske Arbeiderparti, Høire, Kristelig Folkeparti og Venstre som ved siste valg representerte over 92 pst. av stemmene, samarbeider i dag på felles norsk grunnlag og under ledelse av et fellesutvalg.

Vårt land er mot folkets ønske trukket inn i stormaktskrigen og lider hardt under dens virkninger.

Vårt mål er å bringe Norge frelst gjennom denne harde tid og trygge landets frihet og gjenreise det materielt, åndelig og politisk til en bedre framtid.

De enkelte partiers programmer og all gammel strid legges til side, for at norske menn og kvinner i troskap mot de beste tradisjoner fra vår tusen år gamle historie, kan møtes i det felles arbeid for fedrelandet.

Alt hva vi rår over av byggende krefter, skal settes inn i dette fellesskap i samarbeid med landets administrative myndigheter og med okkupasjonsmakten overensstemmende med folkeretten.

Følgende retningslinjer for den nærmeste tids arbeid er oppstilt:

1. Rask gjenoppbygging av de krigsherjede byer og distrikter.
2. Planmessig arbeidsutviding og rasjonell utnyttning av landets arbeids- og produksjonsmuligheter under lojalt samvirke mellom alle interesser. Likestilling mellom næringene. Plass for personlig initiativ under samfunnets kontroll. Strengt krav til personlig dugelighet og ansvarfølelse i styringsverket og i alle folkets lag.
3. Samarbeid mellom selvstendige faglige og økonomiske organisasjoner og statsmyndighetene under hensyntaken til det hele samfunns interesser for å trygge arbeidsutbyttet, folkeøkonomien og arbeidsfreden.
4. Effektivt arbeid for utvidelse av landets handelsforbindelser.
5. Utviklingen av de sosiale og kulturelle goder etter prinsipper som virker karakterdannende og er i samsvar med norsk lynne. Alle folkelag skal ha en rettferdig andel i disse samfunns-goder.
6. Sterkt og målbevisst arbeid for å sikre en forsyning av alle livsviktige varer. Gjennomført priskontroll og en rettferdig fordeling av varene. Skattebyrdene appasses etter hver enkelts bæreevne. Skatt av årets inntekt.

Vi ber hele det norske folk om å stå sammen fast og beslutsomt i den nasjonale fylking for å trygge vår frihet og vår framtid.

Oslo, den 24. august 1940.

Høire. Venstre. Det norske Arbeiderparti. Bondepartiet. Kristelig Folkeparti.

En uttalelse av de faglige og økonomiske organisasjoner.

Samme dag — den 24. august — ble det holdt en felleskonferanse av representanter for de store faglige og økonomiske organisasjoner, som samstemmig vedtok en uttalelse som støttet partienes vedtak. Uttalelsen var undertegnet av Arbeidernes faglige Landsorganisasjon, Den Norske Bankforening, De Norske Forsikringsselskapers Forbund, Noregs Bondelag, Norges Fiskarlag, Norges Handelsstands Forbund, Norges Håndverkerforbund, Norges Industriforbund, Norges Rederforbund, Norsk Arbeidsgiverforening, Norges Bonde- og Småbrukarlag.

De samarbeidende partier sendte nå en henvendelse til Stortingets presidentskap og ba det underrette de tyske myndigheter om samarbeidet. Dette ble gjort ved en deputasjon fra Presidentskapet den 26. august. Om ettermiddagen samme dag ble representanter for de politiske partier innkalt til de tyske myndigheter og tok der mot melding om at der Reichskommisær ikke fant å kunne tillate at beslutningen om et fellesutvalg for de politiske partier ble satt ut i livet. Han fant heller ikke å kunne tillate offentliggjørelse av fellesprogrammet for partiene og uttalelsen fra de faglige og økonomiske organisasjoner.

«Fagopposisjonen».

Allerede under Riksrådsforhandlingene i juni kom det innen arbeiderorganisasjonene til syne store uoverensstemmelser om hvilken politisk holdning de forskjellige organisasjoner skulle innta i den foreliggende situasjon. En opposisjonsgruppe innenfor Oslo Arbeiderparti sendte like før 15. juni et skriv til Oslopartiets styre. Skrivet inneholdt bl. a. et forslag om at den norske Regjering skulle spørres om den ville ta initiativet til øyeblikkelige forhandlinger med de tyske okkupasjonsmyndigheter om fred og framtidige konstitusjonelle forhold i landet vårt. I møte av Oslo Arbeiderpartis representantskap 17. juni stilte gruppen et ultimatum der den truet med å trykke og la spre før omtalte skriv hvis ikke representantskapet eller en annen representativ forsamling ville ta det opp til behandling. Styret la fram et forslag hvor en på det skarpeste tok avstand fra gruppens opptreden. Forslaget ble enstemmig vedtatt av representantskapet.

På møtet i representantskapet for Oslo og Akershus faglige Samorganisasjon 14. august la 15 av medlemmene fram et forslag til uttalelse, som beklaget at Sekretariatet i et rundskriv 25. juli 1940 hadd antydnet muligheten av at indre fiender innen fagorganisasjonen kunne «ha medvirket til å kalle fram de inngrep overfor organisasjonen som er gjort». Videre heter det at: «fagorganisasjonen, som det sentrale uttrykk for arbeidsfolket i Norge, har den store og aktuelle oppgaven å samle arbeidsfolket til en makt, som med flertallets rett krever bestemmende innflytelse på statsstyret i vårt land».

Forslaget fikk 77 stemmer i representantskapet.

Søndag 18. august holdt dette mindretall samt en del andre tillitsmenn for organisasjonene i Oslo og Akershus, i alt 85, et møte med innledningsforedrag av Halvard Olsen. Møtet ble ledet av formannen i Norsk Byg-

ningsarbeiderforbund, Jens Tangen, og vedtok enstemmig følgende henven-
delse til Sekretariatet for A. F. L.:

Den politiske situasjon.

Den europeiske krig som Norge ble trukket inn i etter 9. april er endt med Tysklands seier på det europeiske kontinent. To måneder er gått siden krigen i Norge endte med nederlag og de allierte troppers flukt fra landet. Alt den gang var spørsmålet om en nyordning i landet aktuelt. — Siden har sammenbruddet i Nederland, Belgia og Frankrike og omstillingen på Balkan endret stillingen over store deler av Europa. Samtidig er den norske regjering og konge uten enhver mulighet for å styre landet her.

Regjeringsspørsmålet i Norge står ennå åpent. Møtet slutter seg til den oppfatning at arbeiderrørsla fram for noen har hatt og har plikt til å samle arbeidsfolkets krefter og forene organisasjonene for at arbeidsfolket innen alle yrker kan skape en felles front, som får så sterk innflytelse som mulig på et nytt norsk riksstyre. Møtet gir uttrykk for den oppfatning at de betingelsene som de politiske partiene og Arbeidernes faglige Landsorganisasjon godtok 17. juni som forutsetning for et nytt norsk riksstyre, framleis må godtas, slik at et nytt styre i landet kan bli skapt på det grunnlag som da ble lagt til rette. (Stortingsmøte med de nødvendige vedtak.)

Møtet tar avstand fra dem som ønsker å hindre eller trekke ut tidspunktet for en ny-ordning i landet. Det tar avstand fra dem som ved en passiv holdning unnlater å bidra til den utbygging av arbeidsfolkets fellesfront, som er en nødvendig forutsetning for at arbeidsfolket får høve til å øve størst mulig innflytelse på sammensettingen av et nytt norsk styre. Det gir uttrykk for at et slikt riksstyre i Norge bare kan bli skapt ved et samarbeid mellom de organisasjoner som har viljen til i dag å medvirke til en løsning på de nye kjensgjerningenes grunn. Den første oppgaven for et nytt riksstyre må være å ta opp fredsforhandlinger med Tyskland.

Møtet slutter seg til den oppfatning som ble hevdet av mindretallet på det faglige møtet i Oslo 15. august og ser det som en aktuell og sentral oppgave med alle krefter å virke med til at fagorganisasjonen stiller seg på dette standpunkt. Bare da kan fagorganisasjonen gjøre sitt til at det blir norsk riksstyre i Norge, slik at landet ikke på ubestemt tid må stå under fremmedstyre. Og bare på dette vis kan fagorganisasjonen gjøre sitt til at arbeidsfolket i Norge får den innflytelsen som tilkommer landets arbeidende flertall.

Møtet nevner opp et utvalg på tre mann hvis oppgave det er om mulig å forberede en praktisk løsning av dette spørsmål.

Den organisasjonsmessige situasjon.

Møtet streker under at den første betingelse for at de yrkesorganisasjonene som representerer arbeidsfolket i Norge skal ta del i et nytt norsk riksstyre er, at det blir lagt fast på forhånd hvilke betingelser arbeidsfolkets organisasjoner kan få i framtida. Det må være en forutsetning at det regjeringsdepartement som får med de organisasjonsspørsmålene å gjøre blir styrt av en mann som arbeiderrørsla betrakter som sin tillitsmann.

Møtet slutter seg til den oppfatning at Arbeidernes faglige Landsorganisasjon straks må ta opp forbindelsen med andre yrkesorganisasjoner som representerer arbeidsfolket, — i første rekke med Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Noregs fiskarlag — for å skape en bredest mulig front av arbeidsfolket i landet.

Den oppgaven å ta vare om arbeidsfolkets interesser under den krisen landet nå gjennomlever, kan bare bli løst når arbeidsfolkets organisasjoner tar klar front mot all den reaksjon som truer med å kaste byrdene av krigen og gjenreisninga over på arbeidsfolket. Den første og vesentligste oppgaven for organisasjonene er å bevare sitt sjølstende og sin handlefrihet, slik at de kan gjøre en innsats i det byggingarbeid som nå forestår i landet. Men en slik oppgave kan en bare løse når alle krefter blir sveiset sammen til en blokk, til en felles front.

En redegjørelse for opposisjonens virksomhet ble senere trykt og sendt fagforeningene i Oslo og Akershus. Redegjørelsen var undertegnet av Jens Tangen, Håkon Meyer, Martin Brendberg, Erling Olsen, Halvard Olsen, Adelstein Haugen, Albert Johannesen og Peder Vestad (sistnevnte sendte et skriv til Landsorganisasjonen, der han fraskrev seg enhver befatning med opposisjonen). I redegjørelsen sies det at et forhandlingsutvalg bestående av Håkon Meyer, Erling Olsen og Halvard Olsen på møtet 18. august hadde fått fullmakt til å forhandle «til alle sider».

Da opposisjonen holdt en nytt møte 1. september, fremsatte Kjell Ottesen forslag om at uttrykket «til alle sider» ikke måtte forståes derhen at utvalget skulle ha rett til å forhandle med Quisling eller N. S. — Ottesens forslag falt imidlertid mot 6—8 stemmer.

V.

Riksrådsforhandlingene i september.

Lørdag den 7. september

fikk Stortingets presidentskap beskjed fra Regierungspräsident Dellbrügge om å møte til et forhandlingsmøte samme dag kl. 17. Forhandlingene fra juni skulle gjenopptas etter krav fra Berlin.

Til møtet kl. 17 møtte fra norsk side foruten presidentskapets medlemmer Administrasjonsrådets formann, fylkesmann Christensen og direktør Heyerdahl, som har vært uoffisiell mellommann mellom de norske og tyske forhandlere. Fra tysk side møtte Dellbrügge og ministerialrat Müller.

Dellbrügge opplyste at det var der Führer selv som hadde tatt saken opp på ny, og at kravene for en ordning var blitt endret. De viktigste endringer var at Reichskommissar skulle fortsette inntil videre ved siden av riksrådet, og at Nasjonal Samling skulle ha tre representanter i riksrådet mot tidligere én. Kravene om å avsette Kongen og Regjeringen ble opprettholdt fullt ut. De norske fordelene ved nyordningen ville ifølge Dellbrügge bli at riksrådet ville få en helt annen og friere stilling enn Administrasjonsrådet, og Reichskommissariatet ville avstå fra direkte inngrep i den indre norske forvaltning, slike saker ville gå gjennom riksrådet. Ble nyordningen innarbeidet på en tilfredsstillende måte, trodde Dellbrügge at Reichskommissaren også ville minke tallet av sitt personale. Videre ville Reichskommissaren etter Dellbrüggens oppfatning ikke avslå en søknad om frigivelse av stortingsbygningen.

Hvis ikke de tyske krav ble imøtekommet, ville nordmennene enten få et tysk kommissarstyre eller et rent Quislingstyre. Administrasjonsrådet kunne ikke fortsette, idet det var godkjent av regjeringen Nygaardsvold og kunne formelt betraktes som et organ for den flyktede regjering.

Dellbrügge forlangte at presidentskapet skulle sammenkalle stortingsgruppene til møte mandag 9. september for å ta standpunkt til det nye forslag. Gruppene skulle hver for seg votere over forslaget, slik at man hadde garanti for at det ble oppnådd $\frac{2}{3}$ flertall for det når det kom til behandling i Stortinget. Presidentskapets medlemmer protesterte mot den korte frist som ville gjøre det umulig å få fulltallig frammøte i gruppene og foreslo fredag. Dellbrügge hevdet at avgjørelsen måtte treffes så hurtig fordi der Führer ventet

på svaret, men gikk til slutt med på å innkalle gruppene til tirsdag 10. september. Innen kl. 14 denne dag måtte presidentskapet ha underrettet ham om gruppenes standpunkt.

Neste dag, den 8. september

hadde de norske og tyske forhandlere et nytt møte. Dr. Dellbrügge la her fram et nytt utkast til punkt 3 i stortingsbeslutningen som det var oppnådd enighet om i juni. Punkt 3 skulle nå ha følgende ordlyd:

Da Kongen ikke mere befinner seg innenfor riket, er han ute av stand til å utøve sine forfatningsrettslige funksjoner.

I erkjennelse av denne situasjon og for å verne om Norges frihet og uavhengighet, har Stortingets presidentskap anmodet Kongen om å gi avkall på sine forfatningsrettslige funksjoner for seg og sitt hus for å bane veien for en nyordning som er betinget av krigen. Da Kongen ikke har føyet seg etter stundens krav, erklærer Stortinget at kongehuset Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg har tapt alle forfatningsmessige rettigheter og plikter.

Dessuten ble som nytt punkt 4 tilføyd:

For de medlemmer av Stortingets presidentskap som befinner seg i utlandet, er deres funksjoner annullert.

Mandag den 9. september

ble det holdt et fellesmøte av Det norske Arbeiderpartis sentralstyre og Landsorganisasjonens sekretariat, der Magnus Nilssen ga en redegjørelse for forhandlingene. Landsorganisasjonens sekretariat behandlet saken i møte 10. september, hvor det ifølge protokollen ble gjort følgende vedtak:

Sak nr. 43—7. *Riksråd.*

Det norske Arbeiderpartis sentralstyre har forelagt spørsmålet om dannelsen av et riksråd.

Vedtak: Da dette i første rekke er et politisk spørsmål som landets politiske myndigheter må treffe avgjørd i, fant sekretariatet ikke å kunne blande Landsorganisasjonen inn i saka.

Elias Volan.

Jens Berg.

Mandag hadde styrene for de forskjellige stortingsgrupper møte og mandag middag var det møte av fellesutvalget av de forskjellige partigrupper og presidentskapet. Her deltok samtlige presidentskapsmedlemmer og fylkesmann Christensen. Fra Arbeiderpartiet møtte Madsen, Volan og Øisang.

I møte med de tyske forhandlere samme kveld meddelte presidentskapet at det fant å måtte gå med på det tyske forslaget i prinsippet.

Tirsdag den 10. september

kl. 11 trådte stortingsgruppene sammen til møte. Arbeiderpartiets gruppemøte ble ledet av formannen i gruppen, Alfred Madsen. Ved navneoppropet

var 54 medlemmer til stede. 6 kom under møtet. De som ikke hadde møtt var representanter fra Nordland, Troms og Finnmark som ikke rakk fram på grunn av den korte fristen. Foruten stortingsgruppens medlemmer var sentralstyret og sekretariatet til stede.

Magnus Nilssen ga en utgreiing om forhandlingene fra juni til dags dato. Han refererte presidentskapets forslag til stortingsvedtak og dr. Dellbrügges forslag av 8. september. De tyske myndigheter hadde stilt ultimatum, og møtet måtte innen kl. 14 ha stemt over følgende 4 punkter som presidentskapet var blitt enige om å legge fram i samme form for alle grupper:

1. Kan en gå med på en ordning gjennom avtale med de tyske myndigheter, selv om en må nøye seg med de tilsagn som er gitt av dr. Dellbrügge angående forholdet mellom Reichskommissar og Riksrådet, og selv om en må stemme for et stortingsvedtak om at Kongen og kongehuset trer tilbake?
2. Kan en gå med på en ordning som under 1 nevnt dersom stortingsvedtaket går ut på at Kongen og kongehuset trer tilbake inntil fredsslutningen?
3. Er en villig til å stemme for stortingsvedtak som nevnt under spørsmål 1, dersom det er alminnelig flertall i Stortinget for det?
4. Er en villig til å stemme for stortingsvedtak som nevnt under spørsmål 2, dersom det er alminnelig flertall for forslaget i Stortinget?

I det ordskifte som oppsto etterpå, kom Oksvik med følgende forslag:

Arbeiderpartiets stortingsgruppe uttaler at den ikke ser seg i stand til å medvirke til en ordning som foruten å bryte landets konstitusjon heller ikke kan sies å gi noen garanti for at norsk rettsorden og norske interesser blir betryggende varetatt under den nyordning som forutsettes etablert.

Gruppen er imidlertid villig til å samarbeide med de andre parlamentariske partier og okkupasjonsmakten om en ordning til opprettelse av et riksråd som står til ansvar for Stortinget og bare kan endres under samarbeid med Stortinget.

Trygve Bratteli foreslo:

Det tyske krav kan bare godtas under forutsetning av at det ikke blir noen representant for Nasjonal Samling i riksrådet.

Ved voteringen over punkt 1 ble det nyttet navneprop. Det ble før avstemningen opplyst at alle voteringer var foreløpige. 33 stemte ja og 27 stemte nei.

De som stemte ja, var:

Bernt Korslund, Akershus. Oscar Nilssen, Hedmark. Karsten Fonstad, Hedmark. P. E. Vorum, Hedmark. Lars Moen, Opland. Martin Smeby, Opland. Olav Meisdalshagen, Opland. Nils Steen, Buskerud. Olav Vegheim, Telemark. T. Haavardstad, Aust-Agder. K. Bergsvik, Hordaland. G. B. Forstrøm, Hordaland. Anders Lothe, Sogn og Fjordane. Andr. Moan, Nordland. Alfred Madsen, Oslo. Olaf Johansen, Oslo. Niels Ødegaard, Gjøvik. Andr. Nygaard, Kongsberg. Anton Jenssen, Tønsberg. Ola Solberg, Arendal. J. Samuelsen, Bergen. Adolf Olsen, Stavanger. Ingebjørg Øisang, Trondheim. P. O. Thorvik, Østfold. A. J. Mosbæk, Østfold. Magnus Nilssen, Oslo. Johan Jensen, Buskerud. J. E. Pettersen, Sarpsborg. Mathiassen Moe, Vestfold. J. L. Johannessen, Fredrikstad. Johs. Bøe, Opland. Alb. Christiansen, Larvik. Nic. Eggen, Sør-Trøndelag.

Følgende stemte nei:

Martha Nilsen, Akershus. Olav Sæther, Hedmark. K. T. Sjøli, Hedmark. Konrad Knudsen, Buskerud. I. K. Hognestad, Rogaland. Eugen Pettersen, Oslo. Fr. Monsen, Hamar. Natvig Pedersen, Stavanger. Gunnar Bakke, Bergen. Ulrik Olsen, Kristiansund. Magnus Johansen, Østfold. Arnt Moss, Drammen. Olav Versto, Telemark. Olav Oksvik, Møre. Hartvig Svendsen, Akershus. Peder Alsvik, Møre og Romsdal. Johan Wiik, Nord-Trøndelag. Harald Halvorsen, Akershus. Kr. Hansen, Rjukan. Lauritz Grønland, Vestfold. Aslak Nilsen, Skien. M. A. Salubæk, Sør-Trøndelag. A. R. Skarholt, Sør-Trøndelag. Aasmund Kulien, Vest-Agder. Ivar Aarseth, Trondheim. Albert Moen, Nord-Trøndelag. Øraker, Levanger.

Følgende var fraværende:

Kr. Berg, Finnmark. Mikkola, Finnmark. Steffensen, Nordland. Aldor Ingebrigtsen, Troms. Alfons Johansen, Troms. Meyer Foshaug, Troms. Alfred Nilsen, Narvik. J. Andraa, Vardø. Vika, Nordland.

Ved punkt 2 stemte 35 ja og 25 nei.

Sentralstyret, som var til stede, stemte etter gruppen. 5 stemte ja og 7 stemte nei.

Punktene 3 og 4 ble vedtatt mot 9 stemmer.

De siste voteringer foregikk mens møtet var i oppløsning. Oksviks og Brattelis forslag ble det ikke votert over.

(I de andre gruppene stemte ved punkt 1 av Høyre 8 ja og 23 nei, av Venstre ingen ja og 20 nei, av Kristelig Folkeparti 2 nei, av Bondepartiet 8 ja og 8 nei, Førre (partiløs) ja, tilsammen 50 ja og 80 nei.

Til punkt 2 var stemmene: Høyre 15 ja og 16 nei, Venstre 8 ja og 12 nei, Kristelig Folkeparti 2 nei, Bondepartiet 16 ja og ingen nei, Førre ja, tilsammen 75 ja og 55 nei.

Punkt 3 bortfalt, idet det samlet ikke var flertall for punkt 1, men for punkt 4 ble det tilsammen 96 ja og 34 nei.)

De tyske forhandlere erklærte at resultatet av voteringene ikke var tilfredsstillende, og dr. Dellbrügge forlangte at presidentskapet innen kl. 11 neste dag skulle legge fram et klart svar fra gruppene, slik at Reichskommissar kunne få det med seg når han fløy til Berlin for å forelegge saken for der Führer. Det var utelukket at en fra tysk side ville gå med på noen forandring i punktet om avsettelsen av Kongen.

Den neste dag, den 11. september,

satte presidentskapet opp følgende skrivelse til dr. Dellbrügge:

Herr regjeringspresident dr. Dellbrügge!

Presidentskapet har ved undersøkelser i partigruppene konstatert at det er samstemmende vilje til samarbeid med de tyske myndigheter.

Videre er det konstatert at det vil kunne påregnes kvalifisert flertall for en ordning etter vedlagte utkast til vedtak, og under den forutsetning at der oppnås enighet om vedlagte liste over medlemmer av riksrådet.

Ærbødigst

Magnus Nilssen.   Gabriel Moseid.   P. Thorvik.   Andr. Moan.
Neri Valen.   Ivar Lykkes.

Som vedlegg til skrivelsen fulgte et forslag til vedtak, sålydende:

Forslag til vedtak av Stortinget.

I.

1. Den fullmakt som ble gitt regjeringen Nygaardsvold i møte den 9. april, er uvirksom.
2. Regjeringen Nygaardsvold kan ikke lenger godkjennes som regjering.
3. Da Kongen er utenfor landets grenser, er han ute av stand til å utøve sine forfatningsrettslige funksjoner.

Da Kongen ikke har imøttekommet anmodningen fra Stortingets presidentskap, beslutter Stortinget med hjemmel i den konstitusjonelle nødrett:

Kong Håkon VII trer for seg og sitt hus tilbake som Norges konge inntil kongehusets stilling er endelig avgjort ved fredsslutningen. Kongehusets forfatningsmessige rettigheter og plikter settes ut av kraft.

4. Norges konstitusjonelle statsform som kongerike skal bli stående også i fremtiden.
5. Riksrådet overtar inntil videre Regjeringens forretninger og Kongens forfatningsrettslige funksjoner.
Nyvalg til Stortinget utsettes til etter fredsslutningen, idet det pålegges riksrådet å anordne nyvalg så snart forholdene tillater det, men senest 6 måneder etter fredsslutningen.
6. Inntil nyvalg får riksrådet fullmakt til i samsvar med punkt 5 å fatte alle vedtak som er påkrevd for landets vel.
7. De stortingsmedlemmer som for tiden befinner seg i utlandet, blir ikke innkalt under resten av Stortingets funksjonstid og gis ikke adgang til å ta del i møtene.

II.

- a) At Stortingets presidentskap har oppnevnt det under I nevnte riksråd — godkjennes.
- b) Riksrådet utøver Kongens forfatningsrettslige funksjoner inntil et nyvalgt Storting bestemmer noe annet.

Stortinget gir riksrådet fullmakt til å gjøre alle vedtak som det finner påkrevd for landets vel, herunder også vedtak som under normale forhold gjøres av Stortinget. Lovbeslutninger gis som provisoriske anordninger.

De vedtak som er gjort av Administrasjonsrådet, blir ved å gjelde til riksrådet vedtar noe annet.

Stortingets presidentskaps myndighet og stilling overfor Stortingets budsjett, Stortingets indre anliggender, stortingsbygningen og rikskontrollen blir uforandret.

Rikskontrollens stilling blir som før.

- c) For riksrådets formann fastsettes lønn som for statsminister bestemt, og for riksrådets øvrige medlemmer som for statsråder.

III.

Mandatene for Stortingets medlemmer varer til nytt stortingsvalg har funnet sted.

IV.

De valg på medlemmer av forskjellige institusjoner som skulle vært foretatt av Stortinget i år, utsettes, og medlemmene fungerer inntil videre.

V.

Når et medlem av riksrådet ønsker å bli løst fra sitt verv eller når riksrådet tar sikte på endringer i sin sammensetning, gjør presidentskapet de nødvendige vedtak.

Ivar Lykke. Gabriel Moseid. P. Thorvik. Andr. Moan.
Neri Valen.

Som vedlegg fulgte dessuten følgende liste over riksrådets medlemmer:

Christensen, formann.
Ringnes, Utenriksdepartementet.
Selmer, Kirke- og Undervisningsdepartementet.
Dahl, Indredepartementet.
Aadahl, Opplysningsdepartementet.
Lie, Politidepartementet.
Harbeck, Justisdepartementet.
Aae, Sosialdepartementet.
Lunde, Handelsdepartementet.
Mork, Landbruksdepartementet.
Borch, Arbeidsdepartementet.
Schønning, Finansdepartementet.
Bache-Wiig, Forsyningsdepartementet.
Stang, Arbeidstjenestedepartementet.
Alvestad, Fiskeridepartementet.

Brevet ble overrakt dr. Dellbrügge kl. 11. Etter å ha lest brevet erklærte dr. Dellbrügge at det var enighet på alle punkter unntatt når det gjaldt riksrådlisten, idet Gulbrand Lunde måtte bli opplysningsminister, og punkt 5 i stortingsvedtaket angående riksrådets supplering. Reichskommissar holdt her på en form hvoretter riksrådet skulle supplere seg selv etter å ha hørt presidentskapets mening. Presidentskapet kunne bare gå med på at suppleringen skulle skje «i forståelse med riksrådet». Dellbrügge ga da presidentskapet frist til innen kl. 13 å svare tilfredsstillende på disse to spørsmål. Svarene skulle så bli telegrafert videre til Berlin. Det så en tid ut til å komme til brudd angående punkt 5, idet de norske forhandlere ikke kunne gå med på tyskernes formulering. Dellbrügge ga ytterligere en times utsettelse med svaret. Kl. 15.20 ble følgende meddelelse gitt Dellbrügge pr. telefon:

«Etter at presidentskapet er gjort kjent med at ordningen etter presidentskapets utkast er godkjent unntatt punkt 5, vil presidentskapet søke utvirket flertall for regjeringspresident Dellbrügges redaksjon under punkt 5.»

Selv denne meddelelse betraktet imidlertid Dellbrügge som avslag, men ga ytterligere frist i tilfelle presidentskapet ønsket å sende noen ny meddelelse. Det ble imidlertid ikke gjort.

Den 12. september

om morgenen erklærte dr. Dellbrügge at han for egen regning ville gå med på en ny redaksjon av punkt 5 for å unngå brudd. Ifølge dette forslag skulle presidentskapet foreta suppleringsene, men etter innstilling fra riksrådet, og presidentskapet kunne ikke gå utenom denne innstilling. Dellbrügge kunne ikke garantere at der Führer ville gå med på en slik formulering, og presidentskapet måtte derfor anta den opprinnelige tyske formulering hvis

det ikke var noen utvei. En protokoll i overensstemmelse med dette ble satt opp.

I arbeiderpartiets gruppe umiddelbart etterpå refererte formannen det forslag som presidentskapet 11. september hadde sendt tyskerne, og opplyste at forhandlingene fortsatte og at det var uenighet om punkt 5. Presidentskapet hadde her et subsidiært forslag som dr. Dellbrügge hadde lovet å støtte, nemlig at presidentskapet skulle foreta suppleringsene etter innstilling fra riksrådet.

På møtet stilte Volan forslag om at riksrådets formann, fylkesmann Christensen, gis fullmakt til i samarbeid med Stortingets presidentskap å supplere riksrådet i tilfelle enkelte medlemmer trer ut. Hvis formannen ikke kan fungere, oppnevnes ny formann av presidentskapet.

Eugen Pettersen tok opp Brattelis tidligere forslag om at det tyske krav bare kunne godkjennes hvis det ikke var noen medlemmer av NS i riksrådet.

Oksvik tok også opp sitt forslag fra møtet 10. september.

Ved voteringen stemte 57 for og 3 imot presidentskapets forslag til punkt 5. Det subsidiære forslag fra presidentskapet falt med 45 mot 15 stemmer.

Volans forslag ble vedtatt mot 15 stemmer.

Oksviks forslag ble oversendt sentralstyret.

Så vidt en kan se av protokollen ble det ikke votert over Pettersens forslag.

På gruppemøte fredag den 13. september

kl. 10 ble det etter initiativ fra presidentskapet foretatt ny votering over presidentskapets subsidiære forslag om suppleringen av riksrådet, idet de andre grupper hadde vedtatt det, og presidentskapet henstilte til Arbeiderpartiets gruppe å endre sitt standpunkt. Volan foreslo:

Under henvisning til at de andre partier har vedtatt forslaget om at eventuelle suppleringer av riksrådet skal foretas av presidentskapet innenfor rammen av riksrådets innstilling, godtar gruppen dette forslaget. Forutsetningen må dog være at riksrådet blir oppnevnt før Stortinget blir sammenkalt og at det ikke foretar noen endring i den samlede innstilling som er forelagt.

Hognestad foreslo at voteringen ble utsatt til om ettermiddagen. Dette ble forkastet mot 12 stemmer. Deretter ble Volans forslag vedtatt med 39 mot 17 stemmer.

Til et fellesutvalg av representanter for de politiske partiene ble valgt: Alfred Madsen, Fr. Mosen, Versto og Bergsvik. Det var forutsetningen at det skulle velges to ja- og to nei-menn.

Om ettermiddagen ga formannen en utgreiing om det fellesmøte som hadde vært holdt. Det ble opplyst at fellesmøtene ville fortsette.

Den 14. september

hendte det ikke noe større. Alle ventet på at Terboven, som hadde fløyet til Berlin, skulle komme tilbake med en definitiv avgjørelse fra Hitler på grunnlag av de første voteringer. I et gruppemøte 14. september opplyste

Thorvik at de norske forhandlere var enige om å kreve skriftlige garantier for de fordeler overenskomsten ville ha for Norge.

Magnus Nilssen ble liggende syk 12. september. Gruppen sendte ham blomster fra møtet 14. september. Nilssen deltok ikke i de senere forhandlinger.

Direktør Heyerdahl reiste bort 14. september og deltok heller ikke i de videre forhandlinger. Derimot var riksrådets påtenkte nestformann, advokat Schønning til stede.

Søndag den 15. september

ble det meddelt at Terboven var kommet tilbake. I gruppemøtet denne dagen meddelte Thorvik at presidentskapet var innkalt til nye drøftinger med tyskerne neste dag, og etter det som var opplyst ville tyskerne ha to punkter forandret. Hverken det prinsipale eller subsidiære forslag fra presidentskapet om supplering av riksrådet var godkjent, og kravet om at riksrådet skulle supplere seg selv ble opprettholdt. Når det gjaldt Kongen var den norske tekst visstnok godkjent, men i den tyske versjonen var ordlyden «fortaper sin rett» istedenfor «trer tilbake» inntil fredsslutningen. Videre ville ikke generalkonsul Ringnes bli utenriksminister. Istedenfor ville kaptein Irgens, som ikke hørte til noe parti, bli utnevnt.

På dette møte bekreftet formannen etter spørsmål fra Lothe at alle voteringer hadde vært foreløpige.

Mandag den 16. september

var gruppene stadig samlet til møter for å få de nye forslag, men de voteringer som ble holdt i de enkelte grupper ga ikke noe klart resultat fordi det ble votert på forskjellig grunnlag. Det viste seg nemlig — det ble visstnok avslørt i Venstres gruppe — at tyskernes versjon av punktet om Kongen på tysk hadde en annen mening enn den norske, mens forslagene for gruppene ble lagt fram som enslydende forslag. Den tyske form var en klar avsettelse, mens den norske kunne oppfattes som en suspensjon inntil fredsslutningen. Den tyske versjon lød (oversatt):

Kongen Håkon VII fortaper for seg og sitt hus rettighetene som Norges konge. Kongehusets forfatningsmessige rettigheter og plikter settes ut av kraft. Kongehusets stilling ordnes ved fredsslutningen.

I den norske versjon av 15. september sto det:

Kong Håkon VII taper for seg og sitt hus rettighetene som Norges konge inntil fredsslutningen.

Det var imidlertid tyskernes mening at den tyske tekst skulle være den som egentlig gjaldt i tilfelle av en tvist.

Denne siden av saken kom ikke fram på Arbeiderpartiets gruppemøte 16. september, idet det forslag som ble vedtatt ga presidentskapet fullmakt til å foreta den endelige redigering av punktet om Kongehuset. Som nevnt var det i et gruppemøte 14. september blitt opplyst at de norske forhandlere

ville kreve garantier for å gå med på en ordning. I møtet den 16. september refererte formannen et brev fra fylkesmann Christensen, den påtenkte formann i riksrådet, til Reichskommissar Terboven, der Christensen ba om positive forsikringer på følgende punkter:

1. Riksrådets stilling skulle bli friere enn Administrasjonsrådets.
2. Riksrådet skulle styre etter norsk rett.
3. Reichskommissar skulle ikke gripe inn i indre norske forhold.
4. Politiet skulle ikke gripe inn i indre norske sivile saker.
5. De tyske myndigheter skulle ikke utøve sensur.
6. Norges finanser måtte ikke ødelegges.
7. De politiske partier skulle stilles på like fot.
8. Det skulle utferdiges amnesti for alle politiske fanger.

Følgende forslag ble vedtatt i gruppen med 39 mot 22 stemmer:

Gruppen gir presidentskapet fullmakt til endelig å redigere de nevnte punkter om kongehuset og supplerer av riksrådet. Avstemningen skjer under den uttrykkelige forutsetning at Reichskommissars svar på fylkesmann Christensens skrivelse finnes tilfredsstillende. Hvis så ikke blir tilfelle, står gruppen fritt til hele overenskomsten.

(Ved voteringen denne dag stemte av Høyre 18 ja og 15 nei over den norske tekst, av Venstre ingen ja og 20 nei, men de stemte bare over den tyske tekst, Kristelig Folkeparti 2 nei og av Bondepartiet 12 ja og 4 nei.)

Om kvelden den 16. september bøyde tyskerne seg på punktet om Kongehuset, idet de ga oppkravet om en tysk og en norsk tekst med en tilleggserklæring om at den tyske tekst skulle være avgjørende. I stedet fikk punktet om Kongehuset den opprinnelige norske form. Til gjengjeld ga presidentskapet følgende erklæring:

Presidentskapet bekrefter at bruken av uttrykket «Kongen trer tilbake» i punkt 3 av vedtakene ikke innebærer at noen som helst handling eller viljeakt fra Kongens side er nødvendig. Stortinget har, som det fremgår av innledningen, foretatt handlingen.

De norske forhandlere måtte godta den tyske formulering av punkt 5 om riksrådets supplerer, da Reichskommissar erklærte at der Führers beslutning ikke kunne endres.

Tirsdag den 17. september

vedtok presidentskapet denne skrivelsen til Reichskommissar sammen med det endelige forslaget til stortingsvedtak:

Herr Reichskommissar.

Da forhandlingene mellom Stortingets presidentskap, dr. Dellbrügge og ministerialrat Müller angående ordlyden av den påtenkte stortingsbeslutning nå er ført til avslutning, tillater man seg å oversende det utkast til vedtak av Stortinget og utkastet til erklæring av presidentskapet vedkommende punkt 3, som det er oppnådd enighet om mellom forhandlerne. Man mener at der under den forutsetning som er nevnt nedenfor vil kunne skaffes kvalifisert flertall for samtlige punkter i forslaget, unntatt V. For dette vil det kunne skaffes alminnelig flertall.

Presidentskapet er rede til snarest mulig å foreta oppnevning av riksrådet

overensstemmende med vedlagte liste, og til å kalle inn Stortinget, så snart de forutsetninger som danner grunnlaget for forhandlingene mellom partene og for behandlingen i gruppene er fastlagt i skriftvekslen mellom herr Reichskommissar og herr fylkesmann Christensen, som av begge parter er utpekt som formann for riksrådet.

Skrivelsen skulle ledsages av listen over riksrådets medlemmer og forslaget til stortingsvedtak.

Den 17. september ble det i gruppene på ny votert over overenskomsten, idet det nå var klart at det var den norske tekst som skulle brukes. I Arbeiderpartiets gruppe kom Haavardstad med dette forslaget:

Gruppen henholder seg til de tidligere voteringer som gir presidentskapet fullmakt til å forhandle videre på grunnlag av disse.

Formannen foreslo realitetsvotering. Det ble forkastet med 39 stemmer, og deretter ble Haavardstads forslag vedtatt mot 22 stemmer. Det betød at gruppen holdt seg til mandagens votering. (I de andre grupper ble resultatet av den fornyede votering: Høyre 18 ja og 15 nei, Venstre 12 ja og 8 nei, Kristelig Folkeparti 2 nei og Bondepartiet 17 ja og ingen nei. Tilsammen ble det hvis en regnet Arbeiderpartiets stemmetall fra dagen før 86 ja og 47 nei.)

Den 17. september om kvelden ble det endelige forslaget fra presidentskapet til overenskomst med tyskerne lagt fram i Arbeiderpartiets gruppe:

Forslag til vedtak av Stortinget lagt fram av presidentskapet for Stortingsgruppene 17. september 1940, etter avtale med tyskerne.

I.

1. Den fullmakt som ble gitt regjeringen Nygaardsvold i møtet den 9. april er uvirksom.
2. Regjeringen Nygaardsvold kan ikke lenger godkjennes som regjering.
3. Da Kongen er utenfor landets grenser, er han ute av stand til å utøve sine forfatningsrettslige funksjoner.

I erkjennelse av denne situasjon og med hjemmel i den konstitusjonelle nødrett beslutter Stortinget:

Kong Håkon VII trer for seg og sitt hus tilbake som Norges Konge inntil kongehusets stilling er endelig avgjort ved fredsslutningen. Kongehusets forfatningsmessige rettigheter og plikter settes ut av kraft.

4. Norges konstitusjonelle statsform som kongerike skal bli stående også i fremtiden.
5. Riksrådet overtar inntil videre regjeringens forretninger og Kongens forfatningsrettslige funksjoner.

Nyvalg til Stortinget settes til etter fredsslutningen, idet det pålegges riksrådet å anordne nyvalg så snart forholdene tillater det, men senest 6 måneder etter fredsslutningen.

6. Inntil valg får riksrådet fullmakt til i samsvar med pkt. 5 å fatte alle vedtak som er påkrevd for landets vel.
7. De stortingsmedlemmer som for tiden befinner seg i utlandet, blir ikke innkalt under resten av Stortingets funksjonstid og gis ikke adgang til å ta del i møtene.

II.

- a) At Stortingets presidentskap har oppnevnt det under I nevnte riksråd godkjennes.
- b) Riksrådet utøver Kongens forfatningsrettslige funksjoner inntil et nyvalgt storting bestemmer noe annet.

Stortinget gir riksrådet fullmakt til å gjøre alle vedtak som det finner påkrevd for landets vel, herunder også vedtak som under normale forhold gjøres av Stortinget. Lovbeslutninger gis som provisoriske anordninger.

De vedtak som er gjort av Administrasjonsrådet blir ved å gjelde til riksrådet vedtar noe annet. Stortingets presidentskaps myndighet og stilling overfor Stortingets budsjett, Stortingets indre anliggender, Stortingsbygningen og Riksrevisjonen blir som før. Riksrevisjonens stilling blir som før.

- c) For riksrådets formann fastsettes lønn som for statsminister bestemt og for riksrådets øvrige medlemmer lønn som for statsråder.

III.

Mandatene for Stortingets medlemmer varer til et nytt stortingsvalg har funnet sted.

IV.

De valg på medlemmer av forskjellige institusjoner som skulle vært foretatt av Stortinget i år, utsettes, og medlemmene fungerer inntil videre.

V.

Når et medlem av riksrådet ønsker å bli løst fra sitt verv, eller når riksrådet tar sikte på endringer i sin sammensetning, foretas disse av riksrådet i samråd med presidentskapet.

President Thorvik ga også en utgreiing om skriftvekselen mellom fylkesmann Christensen og Reichskommissar. Den sistnevnte hadde ment at dette var en privatsak mellom ham og Christensen, men det hadde de norske forhandlere ikke gått med på, og ministerialrat Müller, som nå hadde overtatt ledelsen av forhandlingene fra tysk side etter Dellbrügge, skulle forelegge saken for Terboven på ny. Resultatet ble at Müller skulle svare på Terbovens vegne, og at dette svar skulle være bindende.

I Arbeiderpartiets gruppemøte onsdag den 18. september

om formiddagen ble det referert følgende liste over riksrådets medlemmer, slik den nå forelå:

1. Fylkesmann Christensen, formann.
2. Advokat Schönning, nestformann, finansminister.
3. Kaptein Cato Irgens, utenriksminister.
4. Professor Selmer, kirke- og undervisningsminister.
5. Sorenskriver Harbeck, justisminister.
6. Politifullmektig Jonas Lie, politiminister.
7. Sakfører Dahl, innenriksminister.
8. Forretningsfører Aae, sosialminister.
9. Handelsråd Johannesen, handelsminister.
10. Professor Bache-Wiig, forsyningsminister.
11. Dosent Mork, landbruksminister.
12. Dr. Gulbrand Lunde, propagandaminister.
13. Godseier Borch, arbeidsminister.
14. Skogeier Axel Stang, arbeidstjenesten.
15. Rådmann Alvestad, fiskeriminister.

I gruppemøtet om kvelden la president Thorvik fram den skriftveksel som hadde funnet sted mellom fylkesmann Christensen og ministerialrat Müller. Christensen hadde fått et brev fra Müller den 17. september, der Müller imøtekom de norske ønsker på alle punkter, men tok hver gang

den reservasjon, idet han føyet til «for så vidt dette ikke står i strid med det tyske rikets interesser» o. l. De norske forhandlere (presidentskapet, Christensen og Schønning) var ikke tilfreds med dette. Presidentskapet skrev et brev til Müller om dette, der det gjorde oppmerksom på at en mente å kunne oppnå tilstrekkelig flertall for et Stortingsvedtak, som en var blitt enige om. Men da måtte de garantier som hele tia hadde dannet basis for forhandlingene gis en klar form. «Brister denne forutsetning, beklager vi å måtte si at det ikke eksisterer noen mulighet for at Stortinget vil gå med på vedtaket,» het det i brevet. Presidentskapet slutter sitt brev med å oversende et forslag til svar fra Müller, slik som de norske forhandlere ønsket det formet i 8 punkter.

Kl. 15 den 18. september kom det svar på dette fra Müller. Dette svaret, som i formen var et brev til fylkesmann Christensen, dannet grunnlaget for voteringen om avtalen med tyskerne, og skal derfor gjengis i sin helhet:

Thorvik opplyste videre at Müller hadde reist krav om ytterligere en endring i riksrådet, idet Harbek måtte byttes ut med Aall eller Riisnæs. Dette måtte tyskerne ha svar på med en gang, fordi forandringen var skjedd etter en telefonsamtale med der Führer. De norske forhandlere og særlig fylkesmann Christensen var imot kravet, idet tyskerne uttrykkelig hadde godkjent den tidligere refererte liste.

Formannen foreslo:

«Gruppen slutter seg til presidentskapet og formannen og nestformannen i det påtenkte riksråd i deres standpunkt i spørsmålet om listens sammensetning.»

Forslaget ble enstemmig vedtatt.

Om selve ordningen med tyskerne oppsto det en lang debatt. Den dreiet seg om overenskomsten og om Müllers garantier, om de var verd noe med det forbehold som sto i innledningen.

Monsen stilte følgende forslag:

«Under henvisning til at gruppen enstemmig har sluttet seg til presidentskapets innsigelse mot den meddelte endring i riksrådets sammensetning, finner gruppen på det nåværende tidspunkt ikke å kunne ta standpunkt til ministerialrat Müllers bud av 18. september.»

Monsen tok senere dette forslaget tilbake etter anmodning fra Thorvik. Formannen kom med dette forslaget til endelig votering:

«Arbeiderpartiets stortingsgruppe godkjenner presidentskapets framlegg av 17. september, idet en viser til ministerialrat Müllers skrivelse til fylkesmann Christensen av 18. september, 3dje utgave. Forutsetningen for gruppens godkjenning er at der ikke foretas noen endring i riksrådets sammensetning.»

Ved voteringen ble det forlangt navneoppopp.

41 svarte ja at de var enige i formannens forslag.

25 svarte nei.

Formannen satte deretter fram forslag om at mindretallet i Stortinget subsidiært skulle stemme for flertallsvedtaket. 22 stemte imot å bøye seg.

Det endelige stemmetall for Arbeiderpartiet ved en Stortingsvotering ble etter dette 44 for og 22 mot en ordning med tyskerne, under forutsetning av at riksrådets sammensetning ikke ble endret.

Torsdag den 19. september

hadde Arbeiderpartiets gruppe sitt siste møte. President Thorvik meddelte fra forhandlingsmøtet med tyskerne etter gårdsdagens gruppemøter at alle grupper hadde vært enstemmige om ikke å gå med på noen forandring i den riksrådsliste som det tidligere var enighet om. De tyske forhandlere meddelte da at det ikke kunne være tale om noen videre forhandlinger. Ministerialrat Müller kom med meget truende uttalelser om det ansvar nordmennene pådro seg, bl. a. truet han med blodig oppgjør fra NS. side, noe som tyskerne under de forhåndenværende omstendigheter ikke ville gjøre noe for å hindre.

Dermed ble septemberforhandlingene brutt, og stortingsmennene reiste hjem etter hvert.

25. til 28. september.

Om ettermiddagen den 25. september 1940 holdt Terboven en radiotale og proklamerte bl. a. at alle politiske partier — unntatt Nasjonal Samling — var oppløst samme dag. Enhver virksomhet i forbindelse med eller til fordel for kongehuset eller den «flyktede» regjering ble forbudt. I Administrasjonsrådets sted oppnevntes de kommissariske statsråder. Det norske Arbeiderpartis kontorer ble samme dag besatt av tysk politi, dets midler og eiendeler beslaglagt. Men mange steder lyktes det å unndra politiet både protokoller og pengemidler.

Mange av partiets medlemmer ble tatt i forhør hos det tyske sikkerhetspolitiet, men de fleste slapp ut samme dag eller i løpet av et døgn tid. Det norske Arbeiderpartis medlemmer var etter oppløsningen henvist til å drive sin politiske virksomhet illegalt.

I det kommuniqué som gjennom Oslo radio ble sendt ut om åtgjerdene ble det sagt at Landsorganisasjonen skulle få fortsette sin virksomhet som før, men en viss forandring i ledelsen var blitt nødvendig. Om ettermiddagen den 28. september ble Nic. Næss (Volan var bortreist) innkalt til Gestapo, der ble han pålagt å velge mellom å tre tilbake fra L.O.s ledelse sammen med Volan og lojalt arbeide under den nye ledelse som skulle innsettes, eller ta hele ansvaret for at L.O. ble oppløst og dets eiendeler beslaglagt. Nic. Næss fikk ikke anledning til å konferere med andre tillitsmenn og da han ikke alene våget å ta ansvaret for konsekvensene, gikk han med på å tre tilbake. Samme dag ble den nye ledelse for Landsorganisasjonen oppnevnt. Sekretariatet besluttet siden å godta forandringen — som et tysk diktat.

VI.

Partipressa.

Den 9. april 1940 besto partipressa av i alt 42 aviser. Av disse var 28 dagblad, 7 kom ut 3 ganger i uka og 7 kom ut 2 ganger i uka. Foruten disse, tidsskriftet «Det 20de Århundre», By- og Herredslagets meddelelser, «Kommunalnytt». Kvinnesekretariatets avis «Arbeiderkvinnen», Arbeidernes Ungdomsfylkings organ «Arbeider-Ungdommen» og Framfylkingens «Fram-Kameraten».

Nedenfor gjengis en kort orientering om pressas utvikling fra 9. april til utgangen av 1940.

Om partipressas holdning i de første forvirrede dager etter 9. april, kan nevnes at blant andre «Arbeideravisen», «Fremtiden» og «Sarpsborg Arbeiderblad», trass i at både Trondheim, Drammen og Sarpsborg offisielt var under tysk kontroll, åpent og klart tok avstand fra Quisling og hyllet regjeringens og kongens motstandslinje. «Sarpsborg Arbeiderblad» sørget også for vepnet vakt ved avisen om nettene de første dagene. Den 11. april ble 8 000 eksemplarer av «Fremtiden» delt ut i Oslo.

Partiaviser pr. 9. april 1940.

A. Dagblader:

Arbeiderbladet, Oslo, redaktør Martin Tranmæl. — Arbeider-Avisen, Trondheim, redaktør Harald Langhelle. — Bergens Arbeiderblad, Bergen, redaktør Gunnar Ousland. — Dagningen, Lillehammer, redaktør Gunnar Hagerup. — Folkets Røst, Askim, redaktør Torbjørn Dahl. — Fremover, Narvik, redaktør Martin Aune. — Fremtiden, Drammen, redaktør Henry Karl- sen. — Haldens Arbeiderblad, Halden, redaktør Johs. Stubberud. — Hamar Arbeiderblad, Hamar, redaktør Håkon Hoff. — 1ste Mai, Stavanger, redaktør Trond Hegna. — Kongsvinger Arbeiderblad, Kongsvinger, redaktør Aksel Zachariassen. — Nybrott, Larvik, redaktør Ingjald Nordstad. — Nordlands Fremtid, Bodø, redaktør L. O. M. Braseth. — Nordlys, Tromsø, redaktør Ingvald Jaklin. — Opland Arbeiderblad, Gjøvik, redaktør Niels Ødegård. — Rjukan Arbeiderblad, Rjukan, redaktør Eivind Reiersen. — Romsdal Folke- blad, Molde, redaktør Jacob Bolstad. — Sarpsborg Arbeiderblad, Sarpsborg,

redaktør Nils Hønsvald. — Smålenenes Social-Demokrat, Fredrikstad, redaktør P. Moe Johansen. — Sunnmøre Arbeideravis, Ålesund, redaktør Erling Traaholt. — Sørlandet, Kristiansand, redaktør Alfred Vold. — Telemark Arbeiderblad, Skien, redaktør Olav T. Vegheim. — Tiden, Arendal, redaktør Ola Solberg. — Tidens Krav, Kristiansand, redaktør Sigurd B. Vandvik. — Vestfold Arbeiderblad, Tønsberg, redaktør Carl Gulbrandsen. — Moss og Omegns Arbeiderblad, Moss, redaktør Nils Gjerseth. — Haugaland's Arbeiderblad, Haugesund, redaktør E. Steffens. — Vestfold Fremtid, Sandefjord, redaktør Sverre Hjertholm.

Av ovennevnte dagsaviser ble følgende stoppet i løpet av 1940:

Arbeiderbladet, Oslo,

kom ut igjen noen dager etter 9. april 1940 med Bjarne Jullum som redaktør. Ble stoppet av de tyske myndigheter, ca. 14 dager i begynnelsen av august, etter en petitartikkel av Georg Svendsen. Ble stanset for godt 26. august 1940 etter å ha offentliggjort A. U. F.s landsstyrevedtak. Samtidig ble Alfred M. Nielsen arrestert.

Følgende av redaksjonen dro 9. april fra Oslo og vendte ikke tilbake: Martin Tranmæl, Tor Gjesdal, Ole Colbjørnsen, Ragna Hagen.

Følgende reiste fra Oslo 9. april, men vendte tilbake etter kapitulasjonen i Nord-Norge, dog uten å få lov til å tiltre igjen: Finn Moe, Hans Amundsen, Olav Larssen, Sigurd Evensmo, Per Bratland, Sigurd Larsen.

Oddvar Aas og Ola Brandstorp kom med redaksjonen igjen etter kapitulasjonen i Syd-Norge. Per Monsen, som var i avisa fra 12. april, og Reidar Hedeman, som kom tilbake i mai, sa opp i avisen 19. august, idet de erklærte seg uenig i avisens politiske holdning.

Følgende befant seg i Oslo praktisk talt hele tia fra 9. april: Kåre Hagen, Bjarne Jullum, Georg Svendsen, Alfred M. Nilsen, Paul Gjesdal, Rachel Grepp, Sverre Helgesen, Alfred Aakermann, Ella Gjervik og Hilde Ruud.

E. O. Solbakken var borte fra avisen ca. 1 måned etter 9. april.

Arbeider Avisen, Trondheim.

Ble først stoppet 31. august. Kom ut igjen 7. september. (Ble stoppet for godt 30. januar 1941.)

Fremover, Narvik.

Ble stoppet høsten 1940.

Fremtiden, Drammen.

Ble stoppet i slutten av august 1940.

Iste Mai, Stavanger.

Ble stoppet 28. september 1940 etter en artikkel: «Ingen nordmann til salgs», av redaktør Trond Hegna. Han skrev bl. a.: «Hvis noen av oss skulle stilles overfor spørsmålet om å kaste i sølen det vi har gått inn for av alvorlig overbevisning om hva som tjener vårt folk, for å gå over til noe som vi har bekjempet og foraktet — alt i den beregning at vi på denne måten skal redde vår egen personlige materielle fordel — da er parolen: «INGEN NORDMANN TIL SALGS».

Trond Hegna ble arrestert etter denne artikkelen.

Nordlands Fremtid, Bodø.

Avisen ble stoppet 27. mai 1940 da trykkeriet ble tilintetgjort under bombingene av Bodø. Det ble opptatt forhandlinger for å få trykket bladet i «Lofoten Folkeblad» og utgitt det fra Stamsund. Det militære sammenbrudd i Norge satte imidlertid en stopper for dette. Etter at tyskerne hadde overtatt, ble avisen sterkt anmodet om å begynne å komme ut igjen, men nektet.

Nordlys, Tromsø.

Stoppet 23. august 1940.

Romsdal Folkeblad, Molde.

Stoppet 1. mai 1940 første gang. Kom senere ut fra 19. til 31. oktober. Avisens redaksjons og ekspedisjonslokaler helt rasert under brannen i Molde. *Telemark Arbeiderblad, Skien.*

Stoppet 2. desember 1940.

Sarpsborg Arbeiderblad, Sarpsborg.

Stoppet 25. september 1940. Overtatt av NS under navnet «Den Nye Tid». *Sunnmøre Arbeideravis, Alesund.*

Ble først stoppet 1. mai 1940. Kom ut på nytt fra 19. til 31. oktober. Trykte i den siste perioden også «Tidens Krav», Kristiansund, og «Romsdal Folkeblad», Molde. NS stanset bladet under henvisning til det store driftsunderskudd i nevnte periode. Det er opplyst at redaktøren, Erling Traaholt, som sensommeren 1940 gikk inn i NS, hadde klart å lage et underskudd på 30 til 40 000 kroner.

Tidens Krav, Kristiansund.

Først stoppet etter bombingene av byen en av de siste dager i april 1940. Ble trykt i Sunnmøre Arbeideravis fra 19. til 31. oktober 1940, da den ble stoppet for godt.

Vestfold Arbeiderblad, Tønsberg.

Ble stoppet 25. september 1940.

Vestfold Fremtid, Sandefjord.

Ble stoppet 30. juni 1940.

Dessuten fant følgende endringer sted innen dagbladene i årets løp:

Haldens Arbeiderblad, Halden. Avisens navn ble endret til Fredriksten.

Moss og Omegns Arbeiderblad, Moss. Omdøpt til Folkets Blad.

Nybrott, Larvik. Ble slått sammen med en annen avis.

Smålenenes Social-Demokrat, Fredrikstad. Endret navn til Falden.

Opland Arbeiderblad ble stoppet etter 25. september, men kom ut igjen etter en uke. Redaktøren ble avsatt i desember.

B. 3 ganger ukjentlig.

Arbeidets Rett, Røros, redaktør Reidar Aamo. — Akershus Arbeiderblad, Lillestrøm, redaktør Oskar Gystad. — Finnmarken, Vardø, redaktør Peder Holt. — Folkeviljen, Harstad, redaktør Alfons Johansen. — Fram, Oslo, redaktør Martin Tranmæl. — Namdal Arbeiderblad, Namsos, redaktør Herm. Thornes. — Vestfinnmark Arbeiderblad, redaktør H. Moe-Jacobsen.

Blant disse aviser ble:

Namdalen Arbeiderblad, Namsos, stoppet 19. april 1940.

C. 2 ganger ukentlig.

Eidsvoll Arbeiderblad, Eidsvoll, redaktør Hans Baarli. — Folkets Frihet, Kirkenes, redaktør Ivar Viken. — Gjallarhorn, Førde, redaktør Tor Grønnevik. — Helgeland Arbeiderblad, Mosjøen, redaktør Torfinn Skogaas. — Follo, Ski, redaktør Ole Hjelt. — Romerikes Blad, Jessheim, redaktør Jul. Halvorsen. — Sogn Folkeblad, Leikanger, redaktør Oskar Andersen.

Av disse aviser ble følgende stoppet i løpet av året:

Follo, Ski. Stoppet i april.

Gjallarhorn, Førde. Stoppet i april.

Helgeland Arbeiderblad, Mosjøen. Ble stoppet 9. mai, dagen før tyskerne kom til stedet. Ble satt i gang igjen 2. juli og holdt det gående til 25. september.

Sogn Folkeblad, Leikanger. Stoppet 23. april.

D. Tidsskrift og månedsblad.

Det 20de Århundre, redaktører Finn Moe og Arne Ording. — Arbeiderkvinnen, redaktør Aase Lionæs. — Arbeider-Ungdommen, redaktør Trygve M. Bratteli. — Fram-Kameraten, redaktør Ola Brandstorp. — Kommunalnytt, redaktør Bjarne Borgan.

Ingen av disse tidsskriftene kom ut etter 9. april.

VII.

Arbeidernes Ungdomsfylking.

A. U. F. var inne i en rik utviklingsperiode da krigen kom. Den tallmessige styrke var 35 000 medlemmer fordelt på 800 lag.

Tyskernes overfall kom like overraskende på Fylkingen og dens ledelse som på alle andre. Det var ikke råd å få kalt sammen møter og drøfte situasjonen etter at tyskerne hadde besatt de viktigste deler av landet. Men i morgentimene den 9. april klarte en å få de viktigste papirer i sikkerhet, og søkte å holde kontakt med partiledelsen for å følge en felles linje. Under de herskende forhold var dette meget vanskelig. Resultatet var at sentralstyrets medlemmer ble spredt. Noen søkte å komme nordover sammen med partiledelsen og regjeringen, andre ble med i krigen, mens andre ble i Oslo for å avvente utviklingen og om mulig gjøre nytte for seg der.

De av sentralstyret som var i Oslo, kom sammen noen dager etter krigsutbruddet og søkte å få kontakt med lagene i den okkuperte sonen. Det ble sendt informasjon om hvordan stillingen var og oppfordring til å fortsette arbeidet. Kontaktene ble smått om senn utvidet til distriktene etter hvert som disse ble okkupert. Til 4. mai hadde sentralstyret tre møter, bortsett fra Rakel Sewerin og Gunnar Sand var alle sentralstyrets medlemmer på dette tidspunkt i Oslo. Det ble blant annet vedtatt at ingen nye medlemmer kunne tas opp i Fylkingen, bare medlemmer med medlemsboka i orden skulle få adgang til møtene. Det ble holdt legale møter, som var godt besøkt. Fylkingen fikk hurtig organisasjonsapparatet i orden igjen. I

løpet av mai måned var forbindelsen opprettet over hele Sør-Norge, hvor kampene da var slutt.

Ved siden av det legale apparatet, hadde en på dette tidspunkt ferdig et illegalt organisasjonsapparat i Oslo og delvis i Akershus. Det var videre meningen å organisere Fylkingen i distriktene illegalt ved siden av det legale apparatet.

Oslokretsens styre var intakt, og under formannen, Johs. Hanssens ledelse, ble det holdt en rekke informasjonsmøter for Oslolagas formenn.

I de ikke-okkuperte områdene tok Ungdomsfylkingens medlemmer i meget stor utstrekning aktiv del i kampene. En rekke av de beste guttene falt. Særlig gjaldt dette Nord-Norge, hvor Fylkingens folk ikke bare var med som soldater, men deltok på andre måter, blant annet i hjelpearbeidet for sivilbefolkningen. Med sin store organisasjonserfaring fikk de her gjort god nytte for seg.

Arbeidet for Hjemmefronten.

Etter kapitulasjonsdagen 9. juni søkte en så langt råd var å opprette forbindelser med hele landet. Alt ble satt inn på å komme i gang igjen, og snart fungerte organisasjonen så langt de tyske myndigheters bestemmelser tillot det.

Mot forhåndsmelding til politiet tillot okkupantene organisasjonene å holde møter. Men offentlige møter var forbudt. I noen tilfelle lot det seg likevel gjøre å holde sommerstevner og telteirer. I løpet av sommeren 1940 ble det også holdt en rekke tillitsmannskonferanser utover landet. Det ble her klart at Ungdomsfylkingens folk ville fortsette arbeidet, selv om dette skulle drives illegalt.

A. U. F. søkte sommeren 1940 også å danne en norsk ungdomsfront ut fra det syn at det er sosialistenes plikt å stille seg i spissen i kampen for den nasjonale frihet. Følgende ungdomsorganisasjoner møttes til drøfting etter tiltak fra A. U. F.: Unge Høire, Unge Venstre, Bondelagets Ungdomsfylking, Norges Ungdomslag og I. O. G. T.s Ungdomsforbund. Møtet sluttet opp om det samarbeidsgrunnlag som var vedtatt av partiene. En ble også enige om å komme sammen senere og trekke opp arbeidslinjene for den norske ungdomsfronten.

Situasjonen utviklet seg imidlertid slik at samarbeid ikke var råd i legale former, men rettesnoren for fortsatt virke under okkupasjonen var slått fast.

Ungdomsfylkingen skulle hatt landsmøte i mai. Da dette ikke lot seg gjennomføre, tok sentralstyret den 25. juni det skritt å innkalle til et utvidet landsstyremøte. Dette ble kunngjort ved en forhåndsmelding til distriktslagas styrer og landsstyrets medlemmer.

Landsstyremøtet

ble holdt i Oslo den 24. og 25. august. Nesten alle distrikter var representert, og den politiske situasjon ble hovedspørsmålet på møtet.

A. U. F. hadde sluttet opp om samarbeidet mellom de fire partier og var kjent med at forhandlinger ble ført mellom tyskerne og Stortingets presidentskap om styreformene under okkupasjonen. Men A. U. F.s landsstyre nærte ingen illusjoner om resultatet av forhandlingene.

Landsstyremøtet behandlet bl. a. følgende saker:

Administrasjonsrådets arbeidstjeneste. Møtet uttrykte i denne saka sin vilje til å være med å bygge ut en norsk arbeidstjeneste, men pekte på at det arbeid som til da var gjort av administrasjonen, gjorde det vanskelig for ungdommen å sette kreftene helt inn for saka. Det ble slått fast at inntrykket var at administrasjonen og ledelsen søkte å sette flest mulig av organisasjonene utenfor enhver innflytelse og samarbeid i saka. Administrasjonen hadde ikke innledet samarbeid med organisasjonene for å nyttiggjøre de erfaringer som disse kunne gi. Hvis Administrasjonsrådet ikke gikk inn for å skape orden i denne administrasjon, ville det svekke ungdommens tillit til norsk styre og til vår evne til å løse nye oppgaver. Det ble inntrengende henstilt til Administrasjonsrådet å omordne arbeidstjenesten, slik at all ungdom uten betenkeligheter kunne sette kreftene inn for oppgaven.

Fylkingens stilling og arbeidsoppgaver. Møtet vendte seg til sekretariatet for A. F. L. og samtlige fagforbund med henstilling om at skolen på Syverud måtte komme i gang til vinteren i en høvelig form. En var klar over de spesielle vansker dette ville støte på, men at det av sosiale og nasjonale grunner var nødvendig å få skolen i gang.

Medlemskap. Møtet uttalte at A. U. F. fortsatt måtte stå åpen for hver ærlig ungdom som kom for å være med i den felles kamp. Men en måtte passe på at det ikke kom inn spioner og provokatører. Landsstyret vedtok derfor at nye medlemmer fra nå av måtte sende skriftlig søknad om medlemskap og at styrene pliktet å behandle hver enkelt før de ble opptatt som medlemmer.

Den politiske situasjon.

Sentralstyrets flertall la fram en innstilling for landsstyret, der det bl. a. heter:

Uten egen skyld og mot folkets og styremaktenes vilje ble det norske folk trukket inn i krigen mellom stormaktene, og landet er nå besatt av fremmede tropper. På grunnlag av det prinsipp at hvert folk best kan styre seg sjøl, vil vi gå aktivt inn for at Norge hurtigst mulig får igjen full nasjonal frihet og uavhengighet.

De harde tider har tydelig vist skjebnefellesskapet mellom Nordens folk, og må føre til et sterkere og mer realistisk samarbeid mellom oss for å trygge Nordens frihet og rett.

Norsk styre må bygge på våre egne tradisjoner og vårt eget folkelyne. Folkets rett må trygges ved at samfunnets styre alltid bygger på frie, hemmelige og direkte valg, og med vern om trykke- og talefriheten. Plass for sjølstyrte faglige og økonomiske organisasjoner i samarbeid med riksstyret.

De styreformer som brukes i okkupasjonstiden kan ikke foregripe den ordening som må treffes når krigen engang er slutt. Vi vil ikke ha et klikkstyre, men et effektivt styre som bygger på det norske folks organiserte krefter, og som har folkets fulle tillit. Et styre av Quisling og hans folk vil være en utfordring og en ydmykelse av det norske folket, og et slikt styre vil ikke ha sitt grunnlag i det norske folkets vilje.

Vi slutter oss til den samling om de aktuelle hovedoppgaver som kommer til uttrykk i det vedtatte samarbeid mellom de partier som er representert på Stortinget, og vi vil sette alle krefter inn for at dette samarbeid skal føre til løsning av de foreliggende arbeidsoppgaver.

I dette arbeid for å trygge folkets eksistens og framtid må det søkes aktiv medvirken fra de store faglige og økonomiske organisasjoner, som Arbeidernes faglige Landsorganisasjon, Norges Bondelag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norges Fiskarlag.

Under krigen er vi rede til å stå sammen med de norske krefter som vil stå vakt om det nasjonale grunnlaget vårt folk skal bygge på i all framtid.

Tro mot våre sosialistiske frihetsidealer vil vi arbeide utrettelig for å bygge et rettferdig samfunn i et fritt Norge.

Sentralstyrets mindretall, Ørnulf Egge og Edvard Bull, la fram sitt eget utkast til resolusjon. De viktigste avsnittene hadde følgende ordlyd:

Under den veldige omlegginga som det økonomiske livet i landet vårt nå er oppe i, må det arbeidende folk med hele sin kraft gå inn for å sikre sine interesser. Det kan ikke skje i en nasjonal front med de borgerlige partiene, men ved at arbeidsfolkets økonomiske organisasjoner går sammen om å løse de store fellesoppgavene. En bolk av småbrukernes, fiskernes og arbeidernes organisasjoner må være fellesgrunnlaget for en uredd og aktiv politikk. Hvis vilkåra ligger til rette for det, må en ikke vike tilbake for å ta en regjering som springer ut av denne arbeidsfolkets front.

Kampen for å hevde arbeidsfolkets økonomiske og sosiale stilling er veien som skal føre fram til nasjonalt sjølstende for landet vårt. Styret i landet må bygge på sjølstyrte faglige og økonomiske organisasjoner og på frie valg med den kontrollen som ligger i trykke- og talefrihet.

Det ligger i dette synet at vi må avvise alt klikkstyre. Et styre av Quisling og hans folk ville være en utfordring og en ydmykelse av det norske folket, et slikt styre ville ikke ha noe grunnlag i det norske folkets vilje. Det er et vilkår for at vi kan skape trygge kår i Norge, at det blir fred i verden. Varig fred kan vi imidlertid bare få når det kapitalistiske systemet blir brutt i stykker og avløst av en sosialistisk samfunnsorden. Den norske arbeiderørsla vil derfor søke samband med alle de kreftene i verden som kjemper for dette målet. Til disse kreftene hører Sovjet-Samveldet, der samfunnet bygger på folkets fellelseie av produksjonsmidlene. Vi må derfor gjøre alt som står i vår makt for å skape gode tilhøve mellom Sovjet-Samveldet og den norske arbeiderørsla.

I troskap mot den internasjonale sosialismen kjemper vi for målet: Fred og trygge kår for folket i Norge.

Flertallets innstilling ble vedtatt mot 2 stemmer (Egge, Bull).

Resolusjonen ble dagen etter offentliggjort i Arbeiderpartiets presse og førte til alvorlige konsekvenser for arbeiderørsla. Partiets hovedorgan ble forbudt og tre andre aviser ble midlertidig stoppet. Også Arbeidernes Pressekontor ble stengt. Fylkingens formann Gunnar Sand ble arrestert. Likeens flere av partiredaktørene, men A. U. F. ble foreløpig ikke forbudt.

A. U. F. og septemberforhandlingene.

Da forhandlingene om landets styreform ble opptatt igjen i september, sendte fylkingens sentralstyre en henvendelse til partiets sentralstyre og til hver enkelt stortingsmann. Skrivelsen til stortingsmennene hadde følgende ordlyd:

Vi kjenner til at gruppen i Stortinget har til overveielse en del forslag til ordning av forholdet mellom Norge og Tyskland etter at landet vårt er hørtatt. Forslagene går i hovedsaken ut på at Kongehuset og Regjeringen skal avsettes, det skal oppnevnes et riksråd og vedtas en omfattende fullmaktslov for dette riksråd; men sjøl etter disse vedtak vil Der Reichskommissar fortsatt bli i landet, og riksrådet vil få en sammensetning som ikke svarer til det norske folks vilje slik denne er kommet til uttrykk under tidligere frie forhold. På den annen side synes det stadig mere uklart hvilke rettigheter det norske folket vil få under den foreslåtte ordning.

Vi er klar over at det vil være et samvittighetsspørsmål for hver enkelt stortingsmann hvordan de til slutt vil stemme om denne ordning, og hensikten med dette brevet er ikke å øve noe press i saken. Vi finner det imidlertid riktig å gjøre Dem kjent med vårt syn på den nåværende situasjon.

Sentralstyret vårt vil derfor enstemmig gi uttrykk for den oppfatning at det med det forslag som foreligger 16. september ikke er tilstrekkelige motytelser til det norske folket til å forsvare å gå med på de krav som er stillet til Stortinget, og at forslaget derfor bør forkastes. Vi skal i det følgende grunngi dette standpunkt.

Et militært nederlag vil ha visse uundgåelige politiske følger. Disse uundgåelige politiske følger av det militære nederlaget er det vår oppfatning at hele folket bør bære i det bredest mulige fellesskap. Men på den andre siden er det av avgjørende betydning at de *uundgåelige* følger får en rimelig avgrensning, og at en ved disse grenser søker å samle hele det norske folket i en fast holdning om sine interesser.

Under frie forhold har det norske folket skapt seg visse institusjoner og organisasjoner til å varetta sine interesser. Det gjelder blant annet Stortinget og de partier som har representanter i Stortinget.

Til denne institusjon og disse organisasjoner stilles det i dag to hovedkrav. For det første skal de gjøre hva de kan for at folket vårt etter hørtagelsen kan komme så lempelig som mulig gjennom resten av tiden for den européiske stor-krigen. For det andre må en sørge for ikke å kompromittere de krefter og organer folket vil ha bruk for så snart det igjen blir fred. Det er vår plikt ikke bare å tenke på de nærmeste måneder som under alle omstendigheter vil bli meget vanskelige, men at vi i hvert skritt vi tar også tenker på vårt folks fremtid.

Maktstillingen etter hørtagelsen er slik at det norske folk som har sitt uttrykk gjennom Stortinget, ikke kan tvinge tyskerne til å treffe en avtale gjennom Stortinget og dets partier. Tyskerne har adgang til å treffe en ordning gjennom grupper utenfor Stortinget. Men hvis tyskerne ønsker å treffe en ordning med det norske folket gjennom Stortinget, må dette på sin side kunne stille visse vilkår for en slik ordning.

Det viktigste praktisk-politiske vilkår som bør stilles, er etter vår oppfatning at riksrådet blir sammensatt slik at det blir et virkelig samlende organ for de norske interesser gjennom denne vanskelige tiden.

Det vil være ytterst uheldig om Stortinget og dets partier skal foreta de ydmykende skritt tyskerne forlanger for å få en ordning i stand, hvis en ikke som motytelse oppnår at de samme krefter gjennom sammensetningen av riksrådet og ved anerkjennelse av stortingspartienes samarbeid, settes i stand til å varetta det norske folks interesser.

Hvis riksrådet skal sammensettes slik at ledelsen legges i grupper utenfor dem som naturlig finner sitt uttrykk gjennom Stortinget, bør det bli disse utenforstående krefter som også får gjennomføre de ydmykende skritt som tyskerne forlanger for at en ordning skal komme i stand.

Det er ut fra dette syn vi mener at Stortinget bør kunne stille kravet om reelle motytelser hvis det skal medvirke til en ordning.

Ved en uheldig sammensetning av riksrådet vil Stortinget og dets partier settes ut av stand til å være folket til hjelp gjennom krigstiden. Hvis det ved en forestående ordning ikke skaffes visse garantier for de norske interesser, vil Stortinget og partiene om de går med på den, vanskelig kunne bli de naturlige samlingspunkter for folket, hverken under okkupasjonstiden eller når det i framtida blir fred.

Jo mere Stortinget og dets partier settes ut av stand til i okkupasjonstiden å arbeide for folkets interesser, jo mindre grunn er det til å ta risikoen for å kompromittere institusjonen og organisasjonene for fremtiden.

For å kunne gå med på en ordning må en oppnå noe mere enn at et tysk diktat for folket får formen av en to-sidig overenskomst; og noe mere enn at Stortinget og dets partier stiller seg til vakthold mot den folkelige reaksjonen som naturlig vil reise seg mot et av tyskerne innsatt styre.

Det er folkets fremtid det gjelder. Hensynet både til egen og andre personer må her vike for det som kan tjene nasjonens gjenreisning og folkets fremtid. En må her søke styrke i den faste og sterke holdning vårt folk tar til de grunnleggende spørsmål.

Derfor vil vi i den tolvte time be hver representant overveie på ny å gjøre hele ordningen betinget av at riksrådet får en sammensetning som gjør det til det naturlige og ekte samlepunktet for alle virkelig norske interesser i den vanskelige og betydningsfulle tid vi går i møte.

Med ansvar for folket og for historien skal hver representant gi sin stemme når det offisielle stortingsmøtet blir kalt sammen, og vi retter en inntrengende henstilling til Dem om bare å stemme i samsvar med Deres overbevisning og samvittighet ved den endelige votering i Stortinget.

Ærbødigst

Arbeidernes Ungdomsfylking

Sentralstyret

Trygve Bratteli. Raket Seweriin.

A. U. F. i illegalitet.

Da Fylkingen ble forbudt 25. september betød dette imidlertid ikke at arbeidet stoppet opp. Det ble snart funnet fram til nye former for sammenkomster, og skapt nye forbindelseslinjer. Under store vansker klarte en flere ganger å samle representanter fra forskjellige deler av landet til drøfting av situasjonen og de framtidige arbeidsoppgaver.

Flere av Ungdomsfylkingens ledende medlemmer ble arrestert allerede tidlig på høsten 1940, deriblant formannen i Aust-Agder Distriktslag — Paul Hovd Nilsen.

Sosialistisk Studentlag.

Etter 9. april dro de fleste medlemmene ut av Oslo for å ta del i krigen. Bare få av de aktive var igjen. Derfor lå lagsarbeidet nede så lenge krigen pågikk på norsk jord.

I sommerferien ble stillingen og arbeidsoppgavene drøftet av dem som var i Oslo. Alle var enige om at det nå gjaldt å skape en sterk nasjonal front og å få helt klare linjer i forholdet til okkupasjonsmakten.

Det norske studentersamfunn hadde et sosialistisk styre fra vårsemesteret. Nå innbød dette styret til en konferanse mellom representanter for Sosialistisk Studentlag, Studentvenstrelaget, Den konservative Studenterforening og Studentmållaget. Det ble vedtatt å danne et samlingsstyre for høstsemesteret.

I dette nye styret, som ble valgt 25. august, var formannen, John Sannes og ett styremedlem, Anders Bratholm fra Sosialistisk Studentlag.

Alt i septemberdagene slo styret fast en nasjonal og demokratisk kamp-linje. På det første medlemsmøtet holdt professor Worm-Müller et oppgjør med Fedrelandslaget og den rollen det spilte under forhandlingene. På annet møte 22. september, talte overlege Scharffenberg. Det var 800 studenter til stede, og det var mange andre som ikke slapp inn. Møtet formet seg som en stormende protest mot all unnfallenhet overfor tyskerne.

Om formiddagen 26. september ble overlege Scharffenberg og formannen i Studentersamfunnet arrestert av det tyske sikkerhetspoliti, Samfunnet ble oppløst og dets eiendom beslaglagt.

VIII.

Norsk Folkehjelps virksomhet i tia 9. april til 31. desbr. 1940.

Hovedstyret

besto 9. april av følgende: Forretningsfører Albert Raaen, hovedkasserer I. B. Aase, sekretær Neimi Lagerstrøm, ingeniør Fredrik Haslund, medisinaldirektør Karl Evang, sekretær Haakon Lie og forretningsfører Gunnar Disenaen.

Ved Arbeidersanitetens sammenslutning med Norsk Folkehjelp ble Arne Johansen medlem. Da han ble permitert på grunn av annet arbeid trådte Rolf Hofmo til som representant for Arbeidersaniteten. Etter 9. april fulgte disse med Regjeringen og trådte derfor ut av styret: Medisinaldirektør Karl Evang, ingeniør Fredrik Haslund og sekretær Haakon Lie. Som stedfortredere ble oppnevnt: Fungerende medisinaldirektør doktor Caspersen og formann i Oslo og Aker avdeling for Norsk Folkehjelp, frk. Thora Johansen. Kontorets daglige drift og Norsk Folkehjelps virksomhet ble utført av tilsatte sekretærer.

Organisasjonen — dens oppbygging og underavdelinger.

På et tillitsmannsmøte 25. februar 1940 ble hovedstyrets forslag til lover drøftet. På grunnlag av de drøftinger som fant sted formet hovedstyret sitt endelige forslag i en foreløpig lov til Norsk Folkehjelp av 29. mars 1940. Det ble her slått fast at Norsk Folkehjelp skal bygges opp av folkehjelpsforeninger, som danner avdelinger, som slutes sammen i distriktslag. Organisasjonens høyeste myndighet er representantskapet, som består av hovedstyret og representanter for distriktslagene og de direkte tilsluttede hovedorganisasjoner.

Det var tillitsmannsmøtets opprinnelige mening å få distriktslagene konstituert innen utgangen av april, men krigen satte en stopper for dette, like- som den i noen grad forsinket organisasjonsoppbygningen. Fristen for konstitueringen av distriktslagene ble derfor forlenget til 15. august. Alle distriktslagene var pr. 1. september ennå ikke konstituert. Etter de meldinger som kom inn hadde Norsk Folkehjelp da 19 distriktslag med 99 avdelinger og i alt 681 folkehjelpsforeninger og kollektivt tilsluttede foreninger og lag.

Arbeidet under krigsoperasjonene.

Under den tyske besettelsen av Oslo 9. april ble hovedkontoret delt i to deler. En avdeling ble igjen i Oslo og løste oppgaver i samband med hjelp til de besatte områder, organiserte førstehjelpsstasjoner, sanitetsarbeid, vaktmannskap til tilfluktsrom o. l.

En avdeling, som hadde kontor på Hamar, skulle under krigsoperasjonene lede arbeidet i de besatte områder. En skulle søke å komme i kontakt med de øvrige folkehjelpsorganisasjonene, kalle tilbake sanitetspersonalet fra Finnland, og i det hele organisere Norsk Folkehjelps virksomhet. Ved hjelp av den norske legasjon og konsulatene ble sanitetspersonalet i Finnland kalt hjem. I samarbeid med representanter for den norske sanitet og Medisinaldirektoratet, dannet en enheter av Folkehjelpens leger og sykepleiersker. Personalet ble plasert ved feltlasaretter, sykehus o. l.

Kontoret for de ubesatte områdene på Hamar søkte å komme i forbindelse med sine lokale avdelinger, men med lite hell. En søkte derfor i samarbeid med Medisinaldirektoratet og myndighetene å løse andre og mere lokalbetonte oppgaver. Disse besto i registrering av sivilarbeidere, organisering av sentral for transport av medisiner og sanitetsmaterieil, innsamling av ryggsekker og annet utstyr.

Størstedelen av avdelingene var under den tid krigsoperasjonene varte, opptatt med liknende oppgaver. Særlig godt arbeid ble utført i Trondheim, Drammen, Gjøvik og Tromsø.

Stønad til krigsherjede distrikter.

Organisasjonen sto godt rustet ved krigens utbrudd. Det var samlet inn store mengder klær og effekter til Finnland, utrustning som ikke ble brukt var kjøpt inn til norske sivile arbeidere. En hadde i banker stående inne omlag 1 million kroner som var disponert, men som etter krigsutbruddet ikke kunne nyttes til de fastsatte formål.

I de tre ukene etter 9. april ble en halv million kroner disponert til hjelpetiltak. Hovedstyret godkjente den 23. april disse løyvinger:

- A. Kr. 250 000.00 stilles til rådighet for øyeblikkelig hjelp i de krigsherjede distrikter.
- B. Kr. 200 000.00 stilles til rådighet for hjelpearbeid i Oslo og omland, i samråd med Oslo kommunes kriseutvalg.
- C. Inntil kr. 50 000.00 stilles til rådighet for skoleungdom og studenter som på grunn av krigen ikke kan komme i kontakt med sine hjemsteder.

Norsk Folkehjelp innledet et godt samarbeid med kriseutvalget i Oslo. I samarbeid med Oslo kommune ble det opprettet folkekjøkkener for arbeidsløse og for dem som i begynnelsen av krigen ikke kunne komme til sine hjemsteder. Driften av disse kjøkkener ble i sin helhet dekket av Norsk Folkehjelp.

Av det beløp som ble avsatt til hjelpearbeid i Oslo er brukt til innkjøp av klær kr. 50 000.00. Videre er kr. 2 110.00 brukt til Norsk Folkehjelps vaktmannskaper i tilfluktsrommene.

Inntil kr. 50 000.00 ble stilt til rådighet for utenbys skoleungdom og studenter som levet i Oslo uten eksistensmuligheter, og som ikke kunne nå sine familier på grunn av krigen. I samarbeid med studentenes fellesorganisasjon, ble arrangert fellesbespisning o. l. på Universitetet. Kr. 23 250.00 ble nyttet av de midler som her var stilt til disposisjon.

Oversikt

over de hovedløyvinger som i tia 23. april—1. september 1940 ble stilt til rådighet for hjelpearbeid i Norge:

1. Krisearbeid i Oslo og omland	kr.	200 000.00
2. Studenter og landsungdom	«	25 000.00
3. Feriekoloniene	«	25 000.00
4. Nasjonalhjelpen for de skadelidte distrikter	«	735 000.00
5. Krigsherjede strøk	«	350 000.00
6. Til alm. hjelpearbeid i Troms og Finnmark	«	60 000.00
7. Reising av arbeiderhjem i Kristiansund	«	80 000.00
8. Førstehjelpsstasjoner	«	7 250.00
9. Komitéen for falnes etterlatte	«	1 000.00

---

kr. 1 483 250.00

Nasjonalhjelpen til de krigsherjede distriktene.

Administrasjonsrådet tok i slutten av april initiativet til å danne en felles komité av de ymse hjelpeorganisasjonene, «Felleskomitéen for humanitært hjelpearbeid». Den var slik satt sammen: Norges Røde Kors, Norske Kvinners Sanitetsforening, Kvinnenes Arbeidshjelp, Nansenhjelpen, Det sivile luftvern, Medisinaldirektoratet og Norsk Folkehjelp.

Komitéen hadde i første rekke til oppgave å ha oversikt over de behov som var til stede, det hjelpearbeid som ble utført, og på grunnlag av dette gjøre hjelpen til de krigsherjede strøkene så rasjonell og effektiv som råd var.

Som formann fungerte først professor Aksel Strøm. Han ble i mai avløst av professor Johan Holst. Norsk Folkehjelp var representert ved formannen, Albert Raaen.

Norsk Folkehjelp stilte kr. 50 000.00 til disposisjon for Nasjonalhjelpen.

Norsk Folkehjelps sanitet.

Som nevnt under avsnittet «Hovedstyret» var Arbeidersaniteten den 9. april sluttet sammen med Norsk Folkehjelp. Sammenslutningen hadde funnet sted den 10. januar 1940. Arbeidersaniteten hadde da bestått i 2 år og var under dette tidsrom vokset til 147 sanitetsgrupper, fordelt på 27 kretser. Organisasjonen tok i første rekke sikte på det forebyggende helsearbeid og å tre til ved ulykker på arbeidsplassene, i hjemmene og i samband med idrett og friluftsliv.

Da krigen begynte, arbeidet Norsk Folkehjelps Sanitet i første rekke i det sivile luftvern. En sto her særlig godt rustet med om lag 14 000 utdannede førstehjelpere fordelt på 129 steder.

Den 9. april om morgenen var tusener av sanitetsmannskaper i tjeneste i Det sivile luftvern over hele landet, og de greide sine oppgaver utmerket. Alene i Oslo var 850 mann kalt inn og bemannet i løpet av dagen 21 alarm-plasser og 2 førstehjelpsstasjoner. Disse mannskaper hentet i de første dagene sårete, bl. a. fra Stryken, Roa og Harestua, og rapporterte at det hersket matnød blant den evakuerte sivilbefolkning. Norsk Folkehjelp satte her i gang sin første hjelpeaksjon.

Folkehjelpens Sanitetsgrupper var inntakt hele tia. I Oslo var sanitetsutvalget, ledet av formannen Rolf Johansen, opptatt med boligsaniteten, og avholdt førstehjelpskurs og luftvernøvninger i boligkompleksene. Rapporter er tatt imot om at Folkehjelpens mannskaper i de fleste av landets byer og større steder har deltatt på en aktiv måte i luftverntjenesten. Norsk Folkehjelps Sanitet var med sin gode utdanning kjernetroppene i Det sivile luftvern. Etter hvert som krigen ble avsluttet har sanitetsavdelingen aktivt deltatt i innsamlingen til de krigsherjede strøk.

Sommeren 1940 satte Norsk Folkehjelps Sanitet i gang førstehjelpsstasjoner på bade- og campingplasser. Norsk Folkehjelp stilte her det nødvendige utstyr til 50 førstehjelpsstasjoner. En søkte videre å holde ved like førstehjelpsarbeidet både på idretts- og arbeidsplassene, og tok opp arbeidet for en effektiv boligsanitet.

IX.

Arbeidernes Idrettsforbund og den norske idrettsfronten.

Tilbakeblikk.

Stortinget anerkjente i 1936 Arbeidernes Idrettsforbund og ga det statsbidrag i likhet med Norges Landsforbund for Idrett. Forutsetningen for forliket var, at en samling til et forbund skulle finne sted når tia var moden.

Idrettsforliket varte til 1939. På landsmøtet 8. og 9. juni 1939 vedtok Arbeidernes Idrettsforbund at det intet prinsipielt var å innvende mot et forbund. Men forutsetningen var at A. I. F.s sosiale, kulturelle og helsemessige syn på idretten måtte være det nye forbunds ideologi. Dette måtte i det vesentlige være organisert slik som A. I. F. Forslaget ble oversendt Landsforbundet, og samlingsforhandlinger ble tatt opp høsten 1939. Den 4. mars 1940 forelå en avtale som ble anbefalt av begge forbund til vedtak. Samlingsforslaget skulle behandles på møter i begge forbund den 12. mai 1940, og samlingslandsmøtet skulle holdes den 14. s. m.

9. april og dannelsen av den norske idrettsfronten.

Tillitsmennene i A. I. F. var i mars og april 1940 på reise landet rundt for å greie ut om samlingsforslaget. 9. april var formannen, Rolf Hofmo, i Bergen. Forretningsutvalget vedtok 11. april å velge midlertidig formann. Den 13. april ble vedtatt at Sigurd Halvorsen skulle være forbundets formann til Rolf Hofmo kom tilbake. Til nestformann og sekretær ble valgt Ivar Andresen og Johs. Fougli. Begge forbund hadde møte den 17. april, og vedtok at et intimt samarbeid skulle finne sted og at man snarest råd var skulle søke å komme til en samling av idretten, selv om forbundenes høyeste myndigheter, Idrettstinget og landsmøtet ikke kunne kalles sammen. En søkte også støtte hos Administrasjonsrådet, og Statens Idrettsråd for å finne en form for sammenslutning. I mai måned ble en enig om en snarlig samling på grunnlag av idrettsavtalen av 4. mars. Men det var også krefter i Landsforbundet som bevisst eller ubevisst var imot samlingen. Disse mente at Norges Landsforbund for Idrett ville få fortsette sin virksomhet, mens det var all grunn til å tro at A. I. F. ville bli forbudt om kort tid. Rolf Hofmo kom tilbake i slutten av mai og søkte hele sommeren å få sluttet sammen

begge forbund. Grunntanken var at en gjennom et forbund ville samle den norske idrettsungdommen til kamp mot tyskerne og NS. En samlet organisatorisk idrettsfront måtte skje på frihetens og demokratiets grunn.

Av interesse er å nevne hva «Nationen» 6. august skrev under titelen «Endelig hel og full idrettsfront». Artikkelen kom fram ved at protokoll fra de direkte forhandlinger mellom A. I. F. og Fotballforbundet ble offentliggjort. Det vesentlige av beslutningen lyder slik:

«Ved konferanser som er holdt 27. juli, 1. og 3. august har de 2 forbundsrepresentanter: Arbeidernes Idrettsforbund ved formann Rolf Hofmo og Norges Fotballforbund ved presidenten Reidar Dahl og sekretær Asbjørn Halvorsen, utformet de nødvendige endringer og forklaringer til forslaget. Under sluttbehandlingen av disse har også medlemmer av Statens Idrettsforbund, rådmann Sverre Iversen og tannlæge Jacob Ramm vært til stede.

Følgende endringer til samlingsforslaget av 15. juli 1940 er der oppnådd enighet om mellom Norges Fotballforbund og Arbeidernes Idrettsforbund. (Her følger en rekke siterte paragrafer som gjelder: 1. Kontingenten. 2. Avgifter. 3. Representasjon til idrettsting. 4. Kontroll med økonomien. 5. Godkjennelsen av øvelsesprogrammet. 6. Særforbund og særkretser. 7. Norsk idretts representasjon i utlandet. 8. Bedriftsidretten. 9. Sjakk, bridge og motorsportlag. 10. Autorisasjon av dommere.

Videre heter det: Til dette således oppnådde resultat har videre Bandyforbundet og Tennisforbundet sluttet seg. Turnforbundet ønsker en del endringer hva kontingent, øvelsesprogram og representasjon til idrettstinget angår, men slutter seg for øvrig til det oppnådde resultat.

Saka er i dag oversendt Statens Idrettsråd til videre behandling.

Oslo, den 5. august 1940.

A. I. F., *Rolf Hofmo* (formann). Norges Fotballforbund, *Reidar Dahl* (president).»

Norges Landsforbund for Idrett holdt sitt ting 30. august og 1. september og vedtok i prinsippet samling av begge forbund. *Den 13. september 1940 var Norges Idrettsforbund et faktum.* Samlingslandsmøte ble berammet til februar 1941. I mellomtida skulle dette interimsstyre fungere: Olav Helseth, formann. Rolf Hofmo, nestformann. Fladvad, Sigurd Halvorsen og Gunnulf Enger styremedlemmer. Disse dannet arbeidsutvalg. For øvrig besto styret av: Høst, Smedal, Lars Larsen, Henriksen. Varamenn: Frøde Rinnan og Arthur Ruud.

Interimsstyret begynte straks arbeidet med organiseringen av det nye forbund. Idrettsting ble bestemt for hvert enkelt særforbund, kretsting med dagsorden for hver enkelt krets osv. Hver idrettsgren hadde ledelse med representanter fra begge forbund. Kretsvis ble det dannet interimstyre.

Etter 25. september 1940.

Den 25. september ble A. I. F.s kontorer stengt og midlene beslaglagt. Rolf Hofmo var i en rekke forhør hos Gestapo og Sigurd Halvorsen hadde lenge meldeplikt. A. I. F.s funksjonærer ble inntil videre ført over til Landsforbundet og tok del i forberedelsene av sammenslutningen. En ble snart klar over at idretten skulle nazifiseres. Det nye departement for Idrett og Arbeidstjeneste under ledelse av nazistene Aksel Stang, Charles Hoff, Reichborn-Kjennerud, Arthur Nord m. fl., samarbeidet med Dr. Wagner i Reichs-

kommissariatet. Interimsstyret var til overmål utsatt for trusler og press både fra tyskernes og nazistenes side.

Som svar på det hevdet Norges Idrettsforbund dette grunnsyn:

1. Idrettens frihet og selvbestemmelsesrett i alle idrettslige spørsmål.
2. Politisk agitasjon og innblanding av ethvert slag skulle holdes utenfor norsk idrett.

Etter hvert ble stillingen så uholdbar at interimsstyret besluttet å meddele Aksel Stang at hvis idretten ikke fikk fortsette sin virksomhet på dette grunnlag måtte interimsstyret nedlegge sine verv.

I disse ukene gjorde interimsstyret forberedelsene til å danne idrettsfronten. Til hvert idrettslag, idrettskrets og særforbund gikk melding om at en nå sto foran nazifisering av norsk idrett. Idrettsmennene og deres organisasjoner måtte innstille seg på kamp. *Idrettsstreik* ble det øyeblikkelige svar på denne melding, og en fikk den samling og enighet i begge forbund som senere preget idrettsfronten.

22. november kom forordningen fra Idrettsdepartementet om at Norges Landsforbund for Idrett og Arbeidernes Idrettsforbund var oppløst og interimsstyret avsatt.

